

OD LIBICE KE KOLÍNU

Dějiny jedné oblasti do husitství* (část I.)

David KALHOUS

From Libice to Kolín. The history of one region until the Hussite Movement: The author contemplates about the power structure of a fairly small territory delimited with Libice in the north, Kolín in the south, Pňov in the west and Ohař in the east during the pre-Hussite era using almost all available sources. The first volume of a large study focuses on monastery demesnes, not only their scope and changes, but namely their role within the power networks in the region in interaction with the town of Kolín, with the gentry and serfs. The fact that the research covered a period from the 10th till the early 15th centuries made it possible to see certain dynamics in the formation of this region in spite of the lack of sources.

Key words: Middle Ages, Libice, Kolín, monasteries, gentry, history of power, social control and communication, peasantry

Základní charakter regionu z hlediska geografického a obecně přírodních podmínek

Sledovaná oblast se rozkládá od Kolína na jihu k Libici na severu, řady vesnic na levém břehu Labe mezi Pňovem a Novou vsí na západě k linii od Žehuně po Kónárovice na východě. Rozrůstala se postupně ve snaze nepoložit dělicí hranice mezi zkoumaným územím a *terrou incognitou* libovolně, avšak s ohledem na historicky vzniklé hranice jednotlivých zboží. Výjimkou jsou pochopitelně državy sedleckého a mnichovohradištského kláštera, které zasahují do sledovaného území na jihozápadě a severovýchodě. Důvod je prostý – jejich značný rozsah a pouze

---

* Práci věnuji kolegyním a kolegům z CMS, kteří se neúnavně věnují nevděčnému scanování starších edic našich pramenů. Bez jejich úsilí by vznik této práce nebyl vůbec možný. Poděkování rovněž patří Janu Vojtíškoví, diplomandu FF UK, který pro potřeby této studie excerpoval kolínské městské knihy, a tak umožnil rozšířit pramennou základnu této práce. Protože by text příliš nabyl na objemu, nebylo možné v poznámkách zohlednit veškerou dostupnou literaturu, citace se omezují jen na nejzákladnější studie převážně novějšího data. Rovněž častěji užívané edice budou citovány pouze zkráceně, přičemž rozvedení zkratků čtenář nalezne v seznamu na konci textu. Text vznikl v rámci grantu GA ČR, 404/08/1696 *Zázemí raně středověkého hradiště jako ekonomický systém.*

okrajový význam pro námi sledované otázky by byl spíše vhodným tématem samostatné práce, sotva mohl být zahrnut do projektu, který si klade za cíl prozkoumat kontinuitu libického centra a jeho blízkého zázemí.

Klíčovou roli měl sehrát trojúhelník lokalit Libice – Staré Badry – Hradištko. Avšak historické prameny záhy ukázaly, že sledovat právě jen tyto lokality nebude možné, neboť s výjimkou Libice se o nich písemné prameny zmiňují jen výjimečně. Z písemných pramenů bezpečně víme, v číh rukou se sledovaná oblast nacházela na konci husitských válek – původní tříšť klášterních a vladyckých zboží splynula tehdy v jeden celek v rukou husitského hejtmána Bedřicha ze Strážnice, jemuž v lednu 1437 císař Zikmund zapsal za 3 000 kop gr. „*Kolín, Miletín a Malenovice kláštera k Rosiečem, Solopisky, v Kbele jednoho člověka kl. Zbraslav, Břežany a Lidoboržice proboštství Vyšehradského, Novou Ves, Hradištko, sv. Kateřinu, Záboří, sv. Jakuba a v. Mikuláše s rybníkem, Nový Dvůr tvrz a ves, Ovčáry dvůr, mlýn v Hrobec, mlýn u samého Kolína, vésku Třiedvoří kl. Sedleckého, Sány (od Mnichova Hradiště), Jestřebí Lhotu, dvůr Ovčáry a ves kl. Strahov, Chotúchov ves kl. Sv. Prokopa, Licko dvůr, Mastnice a Nebovidy kostela*“.¹

Přítom v průběhu vrcholného středověku se ve sledované oblasti vyprofilovalo hned několik celků, které přetrvávaly nejméně sto let: jednak církevní zboží, na severozápadě držená svatojiřským konventem s centrem v Libici a na jihovýchodě patřící Strahovu a spravovaná z Ovčár, k nimž musíme připočítat jak jihozápadě zachytitelný okraj sedlecké državy, tak na severovýchodě začínající mnichovohradištská zboží spolu s majetkem opatovského kláštera v Žehuni. Libicko, ovčárská zboží a sedlecké majetky od sebe odděloval pás několika drobných zemanských zboží, patřících vladykům² z Pňova a Předhradí, Jezeřanským, Veltrubským Sendražickým a Býchorským. Z větších měst danou oblast ovlivňoval zejména Kolín na jihozápadě. Panské majetky nedokážeme zachytit takřka vůbec, i když vliv pánů z Kunštátu jako držitelů a posléze i vlastníků blízkého hradu Poděbrady a okolních vesnic se začal projevovat jistě již od půli 14. století.

Naším cílem je za využití veškerých dostupných pramenů podchytit fungování této oblasti – tj. strukturu majetkové držby a její proměny, rozsah výnosů, provázanost oblasti, sledovatelnou jak v rodinných vazbách, tak třeba ve svědeč-

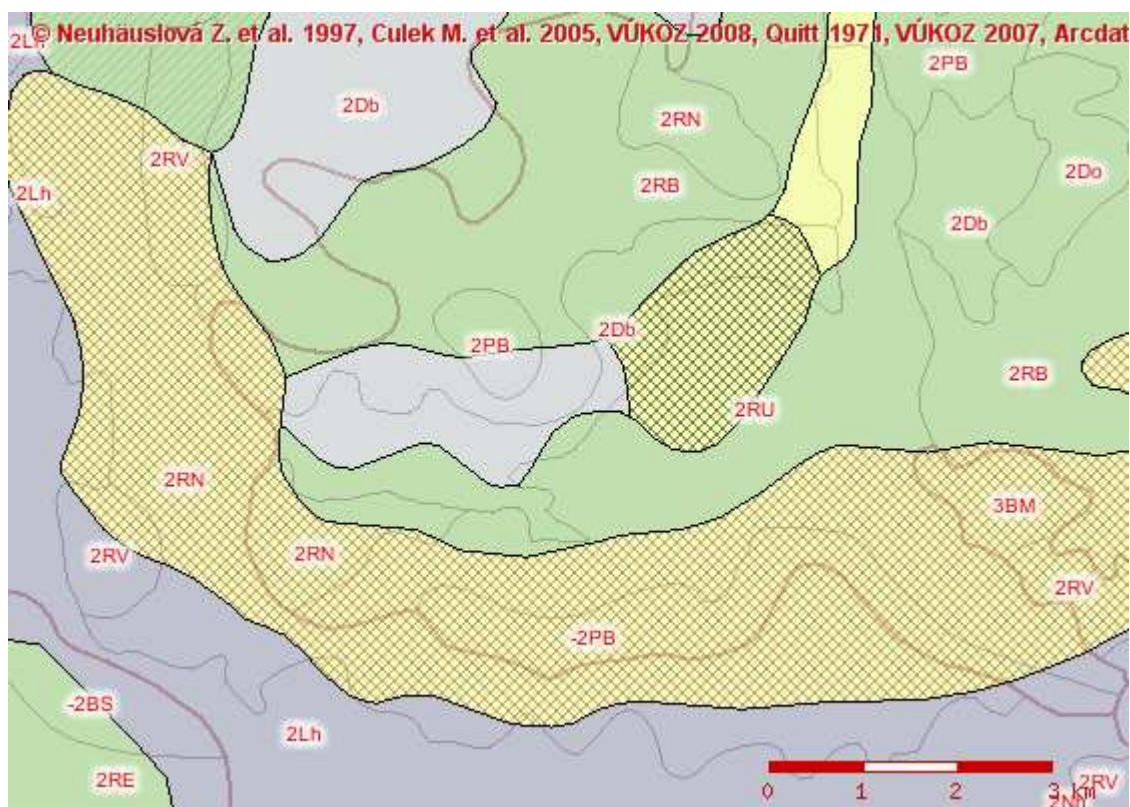
---

¹ ZbR, č. 1441, s. 197. Následujícím majitelem těchto zboží se stal Jiří z Poděbrad.

² „Vladyka“ či „zeman“ budu užívat záměně bez nároku na přesnost – ostatně ve sledovaném období ani nelze hovořit o přesných termínech. K problému staročeské terminologie srov. práce citované v pokračování této studie.

ných řadách listin. Vzhledem k rozsahu a kvalitě dochovaných pramenů však bude možné splnit tento úkol jen v omezeném rozsahu.

Z hlediska přírodních a geografických podmínek představuje Libicko součást polabské nížiny, teplého, rovinatého a relativně úrodného kraje, který ovšem nelze považovat za jakýsi monolitní celek, a to ani v rámci námi analyzovaného území. Z geologického hlediska se jedná o součást Polabské tabule,³ z hlediska klimatického pak o region s charakteristikou T2.⁴ Výškové členění obvykle nepřesahuje 30 metrů a typická nadmořská výška se pohybuje v intervalu 145–200 m n. m.⁵ Proto v rovinaté krajině vyčnívají dva nevysoké vrchy při kraji vsi Ovčáry a Pňov. Obvykle se v rámci celé tabule jedná o nivní katény, nižší a střední terasy, pokryté jak kvartérními sedimenty, tak šterkopísky.⁶ Pohled na mapu charakteristických profilů dřevin rovněž ukazuje, že z tohoto hlediska není sledované území jednotné.⁷

³ Martin CULEK a kol., *Biogeografické dělení České republiky*, Praha 1996, s. 53.

⁴ Evžen QUITT, *Klimatické oblasti Československa*, Praha 1971.

⁵ Martin CULEK a kol., *Biogeografické dělení*, s. 53.

⁶ *Ibidem*, s. 53.

⁷ Viz http://mapy.nature.cz/mapinspire/MapWin.aspx?M_WizID=8&M_Site=aopk&M_Lang=cs

Rozložení půd,⁸ které ovšem nemusí plně odpovídat středověké situaci, naznačuje rozdíly mezi úrodností jednotlivých katastrů ve sledované oblasti. Tuto představu dále potvrzuje *Tereziánský katastr*, jenž nám zprostředkovává odhady výnosu polí v jednotlivých vsích v polovině 18. století. Z 22 vsí, o nichž se nám podařilo získat údaje, 7 patřilo do třídy 6 a 4⁹ do třídy 7 a řadilo se tak až ke konci škály. I když se pedologické charakteristiky a tím i úrodnost v průběhu doby mění v závislosti na erozi či intenzitě využívání půdy, mohou být přesto jistým vodítkem při posuzování její výnosnosti v průběhu středověku.¹⁰

I ¹¹	Číslo	Strana	Hospodářů/výnos/ výsev ve striších	Zvláštní poznámky
Oseček	317/5	176	19/6/594	
Předhradí	317/6	176	9/6/373	
Pňov	317/7	176	14/7/303+1066 ¹²	
Libice	317/35	177	36/5/714	
Odřepsy	317/36	177	18/3/872	
Polní Chrčice	317/39	177	13/7/676	
Němčice (?) ¹³	317/48	178	1/7/17	
Veltruby	333	186	20/6/422	
Konárovice	386/1	204	12/6/253	
II ¹⁴				
Nová Ves	730/1	54	19/5/1458	zaplavované louky

⁸ Bohužel ještě není k dispozici na http://mapy.geology.cz/website/pudni_mapy/viewer3.htm.

⁹ Němčice jsou v katastru uvedeny dvakrát.

¹⁰ K jisté korelaci mezi výší dávky a bonitou půdy srov. Rostislav NOVÝ, *Struktura feudální renty v předhusitských Čechách*, ČsČH 9, 1961, s. 60–74; s méně jednoznačnými výsledky František ŠMAHEL, *Dvanáct pramenných sond k sociálním poměrům na Tábořsku od poloviny 14. do konce 15. století*, Husitský Tábor 9, 1986–1987, s. 277–322, 298–299. K limitům této představy srov. níže na s. 41, zejména údaje v tabulce.

¹¹ *Tereziánský katastr český, 1. Rustikál (kraje A-CH)*, Aleš Chalupa a kol. (edd.), Praha 1964.

¹² Kurzívou tzv. svedený rustikál.

¹³ Němčice jsou uvedeny dvakrát, přičemž s ohledem na nevelkou vzdálenost mezi oběma lokalitami není zcela jasné, který popis patří ke které vsi.

¹⁴ *Tereziánský katastr český, 2. Rustikál (kraje K-Ž)*, Aleš Chalupa a kol. (edd.), Praha 1966.

Sendražice	730/6	54	17/5/758	vojenské průtahy, černá zvěř
Ovčáry	730/7	54	17/4/1040+163	močálovitá pole, černá a vysoká
Býchory	730/8	54	8/4/378	
Jestřabí Lhota	730/9	54	11/6/534+173	močálovitá pole, černá a vysoká
Němčice (?) ¹⁵	730/10	54	16/7/315	
Ohaře	730/12	54	18/4/779	dříve Velké Vohaře
Sány	730/13	54	23/3/886	
Opolany	730/14	54	8/6/355+66	Vopolany
Velký Osek	730/15	54	16/8/771	písečnaté, černá a vysoká
Kanín	730/16	54	13/4/610	obecní les
Hradištko I	730/17	55	6/6/317	
Tři Dvory	787	78	18/4/550	

Bohužel chybí podrobnější, zejména botanické a pedologické analýzy, které by dovolovaly zachytit charakter celého námi sledovaného území v průběhu středověku. K dispozici máme pouze pylové analýzy a rozbory rostlinných makrozbytků z Libice.¹⁶ Ty dokazují, že původní představa o tamním hradě jako o pevnosti uprostřed mokřadů nebude správná. Ve svém celku odkazují k teplému mikroklimatu a rovněž dokládají značný vliv člověka na blízkou krajinu – kromě 10 % kulturních rostlin se 2/3 dokladů váží na tzv. synantropní druhy svázané nějak s lidskou činností. Bohužel charakter pramene nedovoluje soudit než o nejbližším okolí hradu v okruhu přibližně 1 km. Význam těchto zjištění navíc oslabuje i jejich vazba na raně středověké situace, jež těm pozdějším vůbec nemusí odpovídat.

¹⁵ Viz pozn. 13.

¹⁶ Věra ČULÍKOVÁ, *Rostlinné makrozbytky z prostoru raně středověkého opevnění v sondě 236 na jz. okraji předhradí v Libici nad Cidlinou*, AR 58, 2006, s. 527–539; Radka KOZÁKOVÁ – Miloš KAPLAN, *Příspěvek pylové analýzy k rekonstrukci přírodních poměrů v okolí hradiště v Libici nad Cidlinou*, AR 58, 2006, s. 540–549.

Prameny

Na rozdíl od mnoha jiných českých regionů Libici uvádějí už texty z konce 10. a počátku 11. století. Několik zmínek najdeme rovněž u Kosmy. To jsou však pouze zajímavé jednotliviny, jež sice mohly posilovat zájem o poznání Libicka, avšak svým charakterem nemohou konkurovat početnému, i když němému souboru archeologických pramenů a četnosti zjištění získaných na základě různých přírodovědných analýz.

Podstatnější bohatství představují spíše než tyto ojedinělé zprávy svědectví pozdějších listin. I těch je však do konce 13. století poskrovnu a sledování mnoha otázek, jež si míníme položit, dovolují jen podmíněčně. Jedná se totiž v první řadě o privilegia, která zachycují a potvrzují rozsah jmění jednotlivých klášterů. Jako taková jsou jednak ojedinělá, jednak jen v několika málo případech dovolují uvažovat o proměnách klášterního jmění. O majetcích drobných vladyků do konce 13. století nehovoří vůbec.

Se 14. stoletím ovšem zpráv přibývá a k ojedinělým listinám se od druhé poloviny století přidávají zprávy konfirmačních knih i dalších úředních seznamů vedených při pražském arcibiskupství. Ty spolu se zmínkami ve skrovných pozůstatcích zemských desk a zejména v deskách dvorských dovolují konečně podstatně rozšířit naše vědomosti o vladyckém majetku v oblasti a o jeho vazbách na krále, kláštery i blízký Kolín. O vztazích mezi Kolínem a jeho okolím vcelku pochopitelně významné svědectví vydávají městské knihy – kromě dvou starších, již vydaných zlomků je to zejména v úplnosti dochovaná městská kniha z konce 14. století. Pouze v jednom případě ve větším rozsahu a ve dvou dalších případech podmíněně dokážeme ovšem proniknout až k řádu poddanských usedlostí – je tomu tak jednak díky podrobnému strahovskému urbáři z r. 1410, jednak zásluhou listiny pro Ješka ze Všehlap vydané svatojiřským konventem r. 1366, respektive prostřednictvím smlouvy mezi měšťany Konrádem a Friedrichem a dalšími kontrahenty na ves Mnichovice a Brankovice z r. 1315.

Kromě historických pramenů, jež ve zvláštních případech dovolují sledovat mocenské vazby ve sledované oblasti a umožňují proniknout poměrně hluboko do mechanismů fungování místní společnosti, můžeme leccos vytěžit i z toponomastických pramenů. Zde jsme však odkázáni na syntetické zpracování z pera Vladimíra Šmilauera, jež je ovšem založeno na důsledné, avšak holistické konfrontaci jazykovědy, historie a archeologie. Proto dovoluje spíše sledovat určité tendence v užívání jistých typů jmen, než aby dávala jasné a jednoznačné odpo-

vědi, založené pouze na jazykovědných zkoumáních.¹⁷ Proto lze zpětně vztahovat Šmilauerova obecná a nutně pravděpodobnostní zjištění ke konkrétním lokalitám jen s velkou opatrností.

Podobně je tomu ostatně i s archeologií, jež nám do třetice poskytuje ve své úplnosti zdaleka nevyčerpaný korpus artefaktů v jejich kulturním kontextu. Problémem je zde zřejmý fakt, že systematicky bylo zkoumáno pouze libické hradiště, zatímco v ostatních případech jsme převážně odkázáni spíše na drobné sondy a zmínky o nálezech ve starší literatuře, jejichž výpovědní hodnota je pro chybějící nálezové okolnosti či z důvodů nedostatečného rámce pro komparaci nutně omezená. Je to způsobeno bohatstvím archeologických pramenů i náročností archeologických a přírodovědných analýz, které následují veřejností snadno reflektovatelné a proto populární „vykopávky“, pro svou „neviditelnost“ však obtížně hledají zdroje svého financování, byť jsou nutným předpokladem důkladného pochopení rozsáhlých souborů dat.

Asi nejmenší roli musíme přisoudit výsledkům dějin umění – z většiny kostelů ve sledované oblasti se totiž mnoho nedochovalo a k jednotlivinám, analyzovaným obvyklou uměleckohistorickou metodou, je nutno přistupovat se značnou dávkou skepse.¹⁸

Metoda

Metodologie, metoda a data nejsou protikladné veličiny, spíše různá patra ve spojitém systému poznávání. Na základě sesbíraných dat upravujeme naši metodu, která zpětně ovlivňuje data, jež hledáme; významnou roli v našem poznání hrají i tzv. „před-soudy“.¹⁹ Zdálo by se, že ke slovu by měla přijít již několik desetiletí

---

¹⁷ Oddělit zkoumání v jednotlivých historických oborech je takřka nemožné. Každý z nás se tak či onak seznámil s poznatky „okolních“ disciplín a poznání i metody, jimiž se díky nim obohatil, nemůže odmyslet. Je proto nemožné pokoušet se o jakýsi „metodologický purismus“, k němuž svého času vyzýval např. Dušan TŘEŠTÍK, *K poměru archeologie a historie*, AR 53, 1999, s. 357–361. Naopak musíme danou situaci chápat jako výzvu ke spolupráci napříč různými vědeckými disciplínami i jako doklad nutnosti neomezovat se pouze na čerpání „vhodných“, avšak „mrtvých“ údajů z okolních oborů, a naopak se s nimi seznamovat jako s živými disciplínami, v jejich rámci se vede diskuse, která nás posunuje vždy jenom k zatímním zjištěním, ne k pevným faktům.

¹⁸ Srov. alespoň *Umělecké památky Čech, 1–4 (A–J, K–O, P–Š, T–Ž)*, Emanuel Poche (ed.), Praha 1977, 1978, 1980, 1982.

¹⁹ Hans-Georg GADAMER, *Wahrheit und Methode*, Tübingen 1965. Srov. Miloš HAVELKA, *Spor o smysl českých dějin*, Praha 2001; ke komunikativnímu aspektu lidské kultury z hlediska analytické filo-

populární „mikrohistorická metoda“. Avšak přes veškeré úsilí, které bylo popisu této metody věnováno, nelze říci, že bychom mohli hovořit o „mikrohistorické metodě“, jako spíše o „mikrohistorickém“ pohledu na dějiny, který využívá různých metod, pracovních postupů. Že chceme fungování nevelkých komunit poznat důkladně a využíváme při tom všech prostředků, jak opakují mnozí teoretici, považují za samozřejmou banalitu a nikoli za popis metody.²⁰

Vzhledem k tomu, že tato studie usiluje objasnit nejenom dějiny osídlení, ale také přispět k dějinám církevním, hospodářským, společenským i k dějinám moci, musí nutně respektovat proměnlivý geografický kontext minulých dějů. Zachycení středověkých situací prostřednictvím map a plánů otevírají cestu k tomu, abychom lépe uchopili jak rozložení moci v oblasti, tak také poznali důvody vzájemných vazeb mezi lokalitami.

Podobný význam při zřetězování dat má jistě i genealogie, tj. sledování vzájemných příbuzenských vazeb mezi drobnými místními velmoži v určitém geografickém kontextu. Vychází z předpokladu, že vytváření příbuzenských vazeb bylo cestou, jak provozovat politiku a jak budovat mocenské i „hospodářské“ koalice prostřednictvím vybudování emocionálněprávní vazby. Sňatková koalice tak měla alespoň na čas omezit svobodu jednání zúčastněných aktérů ve prospěch koordinace v rámci příbuzenského klanu.

Genealogií svého druhu jsou však i posloupnosti farářů, jež také dovolují systematizovat okolnosti, za kterých docházelo při kostelech ke změnám, umožňují zachytit, jak často se tak dělo a podle jakých kritérií mohli být vybíráni jednotliví kandidáti.

Pouze ovčárácká država strahovského kláštera ovšem činí možným užití statistických metod, neboť jako jediná poskytuje poměrně rozsáhlý korpus dat sestavených dosti jednotným způsobem. Navíc také otevírá cestu – alespoň v některých případech – ke srovnání ve dvou časových rovinách, v době sestavení urbáře před r. 1410 a v 60.–70. letech 14. století, kdy vzniklo několik listin, jímž Strahov svým poddaným udělil emfyteutické právo. Statistickému zpracování ovšem lze i v tomto případě přikládat jen omezený význam, jež mnohdy vahou své výpovědi nepřekračuje praktický užitek daný přehledným tabelárním zachycením získaných dat.

---

zofie Donald DAVIDSON, *Radikálna interpretácia*, in: Idem, *Čin, myseľ, jazyk*, Bratislava 1997, s. 92–111, či ze sociologického hlediska Niklas LUHMANN, *Sociální systémy: nárys obecné teorie*, Brno 2006.

²⁰ Srov. k tomu užitečný přehled bádání s kritickými komentáři z pera Josefa GRULICHA, *Zkoumání „malíčností“*. *Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie*, ČČH 99, 2001, s. 519–546.

Všechny užité postupy sledují jediný cíl: sledovat vnitřní a vnější vazby v rámci jedné oblasti. Omezení, daná četností pramenů, bohužel neumožňují, abychom vnímali tehdejší společnost jako živoucí a proměnlivý systém, avšak často dovolují jenom analyzovat záběry statických situací.

KLÁŠTERNÍ MAJETKY

Svatojiřská zboží

Na severním okraji sledovaného území se rozkládá městyš Libice. Právě jemu vděčíme za nejstarší písemné zmínky o osídlení na sledovaném území, a to díky sv. Vojtěchovi, jehož životu a mučednické smrti věnovali svou pozornost již na sklonku 10. a na počátku 11. století dva legendisté. Oba sice také zmiňují Libici, nicméně kromě zmínky o kostelu se z nich mnoho nedozvíme.²¹

Zajímavější je Kosmovo svědectví. Nejstarší český kronikář Libici představuje jako sídlo knížete Slavníka, jemuž připisuje vládu nad východními a jižními Čechami.²² Z našeho hlediska, tedy z hlediska dějin osídlení regionu mezi Libicí a Kolínem, je však důležitější poznámka v závěru kroniky, jež dávnou „metropoli“

²¹ *Sancti Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita prior*, MPH N. S. IV/1, Jadwiga Karwańska (ed.), Warszawa 1962, kap. II, s. 5 tvrdí, že se nešťastná Vojtěchova matka vydala prosit do kostela k oltáři P. Marie; *Sancti Adalberti Pragensis episcopi et martyris Vita altera auctore Brunone Querfurtensi*, MPH N. S. IV/2, Jadwiga Karwańska (ed.), Warszawa 1969, kap. II, s. 4 zmiňuje položení nemocného dítěte na oltář a jeho zasvěcení P. Marii. K nejstarší vojtěšské hagiografii David KALHOUS, *Svědectví z první ruky? Nad „pramennou hodnotou“ nejstarších vojtěšských legend*, in: *Ars scribendi*, Józef Dobosz – Jakub Kujawiński – Marzena Matla-Kozłowska (edd.), Poznań (v tisku). Srov. dále Anežka MERHAUTOVÁ, *Kostel na Libici*, AR 47, 1995, s. 249–251.

²² *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, MGH SS rer. Germ. N. S. II, Bertold Bretholz (ed.), Berlin 1923, I/27, s. 49: „*Huius tam insignis ducis metropolis fuit Lubic sita in loco, ubi amnis Cidlina nomen perdidit suam intrans liberioris aque in fluvium Labe. Habuit autem principatus sui hos terminos: ad occidentalem plagam contra Boemiam rivulum Surina et castrum quod situm in monte Osseca iuxta flumen Msam; similiter plagam ad australem contra Theutonicos orientales has urbes habuit terminales: Chinov, Dudlebi, Netholici usque ad mediam silva; item solis ad ortum contra Moravie regnum castrum sub silva situm, nomine Lutomisl, usque ad rivulum Zuitaua, qui est in media silva; item ad aquilonalem plagam contra Poloniam castellum Kladzco, sitam iuxta flumen nomine Nizam. Hic dux Zlaunic, quamdiu vixit, feliciter vixit.*“ Popis hranic Slavníkova panství i zmínka o jeho pádu vinou družiníků je zřejmě jen součástí konceptu, který měl legitimizovat přemyslovské panství nad východními a jižními Čechami. Podobnou roli ve vztahu k severním Čechám hrála v kronice pověst o válce s Lučany. K tomu viz David KALHOUS, *Mittelpunkte der Herrschaft und Cosmas von Prag. Zum Charakter der Macht des frühmittelalterlichen Fürsten* (v tisku).

zmiňuje k r. 1108 v souvislosti s osudy jednoho z Vršovců, Božeje, jako pouhou „*villu*“, „*ves*“, „*osadu*“.²³

Není však zcela jisté, zda statut centra určité oblasti Libice skutečně ztratila: Zmínka v listině Soběslava I. pro vyšehradskou kapitolu z r. 1130 dokazuje nejenom to, že se Libice následně dostala do držení panovníka, avšak ji také jmenuje v jedné řadě s Prahou, Vyšehradem, Žatcem, Sedlcem, Litoměřicemi, Bílinou, Děčínem, Boleslaví, Kamencem, Hradcem, Opočnem, Chrudimí, Kouřimí, Plzní a Vratnem.²⁴ To by ukazovalo, že ještě v první půli 12. století mohla být – přes existenci hradu Oldříše²⁵ a přes úpadek zánik tamního hradu – významným bodem.²⁶ Za úvahu jistě stojí, že v první půli mohla být určitým centrem i přesto, že byla o něco málo dříve v rukou Vršovců.

O sto let později však již Libice spolu s Kanínem, Opolany, Osekem, Oldříší, Vinařicemi, Kobylnicí, Sadovou a dvěma Knínicemi patřila k věnu svatojiřského kláštera a měla přináležet k jinak blíže neznámé provincii Havransko²⁷ – svědčí

---

²³ Tak Libici označuje Kosmas, když o ní hovoří v souvislosti se Slavníkovci, srov. předchozí pozn. Dále viz *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, III/24, s. 192: „*Interea Bosey in villa Lubic, heu ignarus fatorum, dum se locat cum filio et uxore ad prandium...*“.

²⁴ CDB I, č. 111, s. 113 z 1130: „*Et cum secundum predecessorum meorum instituta decimam marcam de annuo tributo idem fratres in his civitatibus habeant, videlicet ... Lubici...*“.

²⁵ Zmiňuje jej pouze *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, III/35, s. 206. K dalšímu viz výše.

²⁶ Na tomto místě není možné řešit problém tzv. hradeckých center a správy země. Již starší Sedláčkovy rozborů ukazují, že mezi těmito centry lze vysledovat určitou, ne však pevně strukturovanou hierarchii, že ne všechny plnily stejnou úlohu a že se jejich postavení během času měnilo. Srov. August SEDLÁČEK, *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921. Různou významnost jednotlivých center nověji tematizovali např. na Moravě Rudolf PROCHÁZKA, *K vývoji a funkčnímu rozvrstvení hradů 11. a 12. století na Moravě*, in: *Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI–XII wieku w Europie Środkowo-Wschodniej. Spotkania Bytomskie 1*, Sławomir Moździoch (ed.), Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1993, s. 109–141, a Libor JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000 či v Polsku Karol MODZELEWSKI, *Organizacja gospodarcza w monarchii wczesnopiastowskiej*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1990². Rovněž v rámci bádání o francké říši sílí pochybnosti o existenci trvalých správních okrsků, viz např. Mathew INNES, *State and Society in the Early Middle Ages. The Middle Rhine Valley, 400–900*, Cambridge 2001.

²⁷ Ve 14. století zřejmě prostor, kde kdysi stál hrad Havransko, patřila klášteru v Mnichově Hradišti – uvádí to alespoň zlomek klášterního urbáře, viz *Zlomek urbáře kláštera Hradištského*, Rozpravy KČSN: řada VI/12, Josef Emler (ed.), Praha 1884, s. 1, který zmiňuje povinnost odvádět 103 ½ měřic, podsedkům ukládá po slepici za les a celkem vyžaduje platu 60 kop, 13 gr. a 10 parvů. Je dost pravděpodobné, že Havraň zřejmě již neměla žádný význam ve správě země. Kromě této zmínky se s Havranskem setkáváme až v pramenech 15. století, které k r. 1454 zmiňují Absolona z Jekve seděním na Havrani (PDZ II, s. 264) a k r. 1495 Havraň jmenují jako majetek Hynka z Minsterberka (PDZ II, s. 473–474). Stát zde údajně měla i tvrz, která prý zanikla v půlce 16. století (*Umělecké památky Čech 1*,

o tom nejenom falzum 13. století, které se hlásí do doby vlády Přemysla Otakara I.,²⁸ avšak také pravé privilegium papeže Řehoře IX. z 2. července 1233.²⁹ Zatímco si však Libice podržela svůj význam alespoň jako jedno z center svatojiřského klášterního majetku, jsou dvě zmínky o Havransku prvními a posledními zprávami o tomto okrsku. Pouze konfirmační knihy a rejstříky papežských desátků připomínají havranský děkanát. Roli center tedy zřejmě již převzaly během poslední třetiny 13. století královský hrad Poděbrady, Nymburk a zejména Kolín, jež spolu se svým zázemím tvořily centrum důležitého panovnického léna, respektive byly královskými městy.³⁰

Místní jména mohou poskytnout jisté indicie o stáří jednotlivých osad: podle Šmilauera se např. jméno Osek vyskytuje na území ABCDEG, které Šmilauer spojuje s nejstarším osídleným územím.³¹

Podstatně bohatší výpověď ovšem poskytují archeologické prameny. Ty do svědčují raně středověké osídlení jak v bezprostřední blízkosti Libice (Kanín),³² tak i ve vzdálenějších lokacích (Oškobrh).³³

O způsobu, jakým ctihodné sestry spravovaly svou državu, jaké byly povinnosti osedlých apod., toho rovněž mnoho nevíme. Prodej ročního platu klášterní převoryši Dorotě, dceři Dětricha z Oslice, byl pouhou právní fikcí, neboť Dorota jím stejně okamžitě zajistila mariánský oltář v klášterním kostele – klášteřu tak tato

---

s. 370), v blízké vsi Vykleky, zničené prý Zikmundovým vojskem, se zase údajně nalézal kostel sv. Vavřínce (*Umělecké památky Čech 1*, s. 498).

²⁸ CDB II, č. 378, s. 422: „*In provincia Gauranski: Libici, Kanin, Opoleli, Oscek, Oldrisi, Odrepsi, Winarci, Cobilnici, Sadowi, Knenici II.*“

²⁹ CDB III, č. 40, s. 39: „*In prouincia Gauransko: Lubici, Kanin, Opoleli, Osek, Lodrisi, Odreps, Winarci, Kobilnici, Sadowi, Knenici et Knenici villas cum pertinenciis, nonum forum in Melnik.*“

³⁰ K rozsahu majetku, příslušejícího k Poděbradům viz listiny v pozn. 56–57. K významu Kolína průběžně v textu.

³¹ Vladimír ŠMILAUER, *Osídlení Čech ve světle místních jmen*, Praha 1960, s. 54. Kanín, ani Opolany Šmilauer nezmiňuje, Oldřiš jmenuje v souvislosti s šířením osídlení na Českomoravské vrchovině na s. 171.

³² Jan MAŘÍK, *Topografie pohřebišť v aglomeraci hradiště v Libici nad Cidlinou*, AR 57, 2005, s. 331–350; Magdalena BERANOVÁ, *Poděbrady a Slavníkovská Libice*, SPFFBU M 5, 2000, s. 163–173.

³³ Jan HELLIČH, *Kostrový hrob prvokřesťanský z Oškobrhu u Poděbrad*, PA 36, 1928, 103–104; Naďa PROFANTOVÁ, *Nové poznatky o vybraných nálezích z Libice nad Cidlinou*, SPFFBU M 5, 2005, s. 175–181. Systematické výzkumy, zveřejněné v práci Ladislav HRDLIČKA – Miroslav RICHTER, *Slovanské a středověké osídlení Oškobrhu u Poděbrad*, PA 65, 1974, s. 111–184 však rovněž ukazují, že ves Oškobrh je až spíše kolonizačního původu.

transakce zřejmě jen přinesla určitou finanční hotovost a ze strany Doroty byla spíše skrytou donací než čím jiným.³⁴

Jediný vhled do vnitřních poměrů Libicka kromě záznamů v konfirmačních knihách umožňuje záznam z knihy erekční, obsahující listinu abatyše Alžběty z 29. září 1366.³⁵ Ta zmiňuje údajně nevalný stav klášterního dvoru v Libici, který s ohledem na momentální možnosti kláštera i na jeho vzdálenost není možno opravit.³⁶ To se v textu bere za důvod prodeje práva soudu v Libici, Odřepsích, Opolanech a v Oseku – zde zmíněných jako blízkých hradu Poděbrady³⁷ – spolu se zmíněným dvorem, 3 lány, sousedními ostrovy, jezerem řečeným „Bílé“, a hospodou v Oseku Ješkovi ze Všechlap, a to za 88 kop gr.³⁸ Kromě těchto majetků Ješek a jeho dědici získali právo usadit v Oseku svého rybáře, který by mu odváděl plat a měl nárok na stejné podmínky, jako rybáři patřící klášteru.³⁹ Rovněž si mohl v prostoru libického dvorce usadit po jednom pekaři, řezníkovi a podsedkovi, ovšem s výhradou, že nesmí dojít k umenšení klášterních příjmů.⁴⁰ Klášter se touto listinou nevzdal zcela svých nároků, vyhradil si totiž právo konat prostřednictvím svého prokurátora v řečených vsích třikrát ročně soud s tím, že se Ješkovi a jeho dědicům přiznal nárok na třetinu příjmů ze soudních pokut.⁴¹ Navíc si konvent vymínil, aby Ješek a jeho dědici sloužili na koni v hodnotě 4 kop gr., se

³⁴ *Archiv pražské Metropolitní kapituly I. Katalog listin a listů z doby předhusitské (–1419)*, Jaroslav Eršil – Jiří Pražák (edd.), Praha 1956, č. 870, s. 243 ze 16. 11. 1414.

³⁵ LE I, č. 119, s. 58–59.

³⁶ *Ibidem*, č. 119, s. 58: „... quod quia post exsolutionem bonorum nostrorum in Libicz... per nos factam invenimus, curiam... in Libicz tam in aedificiis quam in culturis totaliter esse desolatam... , quam propter... loci distantiam sine magnis... impensis reformare... non valentes“.

³⁷ *Ibidem*, č. 119, s. 58: „... villis nostris prope castrum Podyebrad sitis“.

³⁸ *Ibidem*, č. 119, s. 58: „... iudicium nostrum in Libicz, in Odrziepess, in Oppololee et in Ossyk, villis nostris prope castrum Podyebrad sitis cum dicta curia et 3 laneis ac 3 insulis eisdem confinantibus cum rubetis dc. Olsie et prato... , cum lacu dc. „Byele gyezero“... in Libicz ... et cum taberna in Ossyk ... d. v. Jesconi de Wssiechlap ac heredibus ... pro 88 sexg. grss. prag. nobis...datis ...vendidimus et locavimus... , per ... Jesconem et heredes ... possidendum“.

³⁹ *Ibidem*, č. 119, s. 58: „Indulgemus etiam iudici ac heredibus... , ut possint... sibi unum piscatorem pro se in villa... Ossyck locare sub eodem censu, prout nostri piscatores locati sunt.“

⁴⁰ *Ibidem*, č. 119, s. 58–59: „Insuper liceat... iudici... in area curiae... in Libicz unum fabrum, unum pistorem, unum carnificem et unum subsidem locare, ... sine diminutione censuum nostrorum.“

⁴¹ *Ibidem*, č. 119, s. 58: „... reservantes nobis... tria iudicia infra annum in dictis villis per... procuratorem nostrum facienda et cum iudice ibidem ... possidenda cum omnibus culpis et emendis, ... de quibus tamen culpis... iudex... et successores... percipere debent 3^{iam} partem, et cuique culpa... per procuratorem nostrum dimissa fuerit... , eidem etiam... iudex... tenebitur relaxare.“

samostřílem a v brnění,⁴² případně aby klášternímu prokurátorovi, který měl třikrát ročně pořádat soud, hradil jeden z pobytů, zatímco klášterním poddaným připadla povinnost jeho výživy během dalších dvou.⁴³ Práva ovšem klášter propůjčil pouze Ješkovi a jeho dědicům, jejich zcizování smlouva zakazovala.⁴⁴ Rovněž tak mu zapovídala zatěžovat klášterní poddané robotami.⁴⁵

Na základě této listiny lze vyslovit několik hypotéz. Jednak pro klášter mohlo být výhodné zavázat si některého z místních vladyků poskytnutím držby svého vzdálenějšího majetku.⁴⁶ Tím klášter úžeji provazoval své državy s místním světem a tak je chránil. Přesto pro něj bylo důležité udržet svou přítomnost v daném regionu: o tom svědčí výhrada o zachování si práva na konání soudů. Nemuselo zřejmě jít ani tak o příjmy, jako spíše o uchování vědomí klášterní svrchovanosti mezi poddanými. Podobný význam musíme přisoudit i Ješkovým služebnostem. Větší klášterní panství se tak zřejmě dobře doplňovala s drobnějšími državami místních zemanů – zatímco klášterní majetek nabízel alespoň některým z nich obživu, skýtalo spojenectví s místními zemany klášterním zbožím určitou míru ochrany.

Listina ovšem také dovoluje nahlédnout do uspořádání svatojiřských zboží na Libicku – ukazuje zejména úpadek dvorů, který ovšem nebyl v oblasti ojedinělý,⁴⁷ stejně jako význam Labe a vodních ploch v hospodaření kláštera, jež je dán charakterem tamní krajiny.

Nedávno Jiří Kejšem nalezená listina abatyše Alžběty ze 4. března 1369 umožňuje potvrdit některá z předchozích tvrzení.⁴⁸ Touto listinou konvent pronajal poděbradskému rychtáři Hankovi a měšťanům Hiršovi, Adovi a Swachovi pozemek zvaný Luh v blízkosti Libice. Podobně jako v předchozí smlouvě i zde Sv. Jiří

⁴² Ibidem, č. 119, s. 59: „*Expressum est etiam, quod iudex ad serviendum nobis in uno equo 4 sexg. grss. valente loricated cum balista debet esse paratus.*“ Srov. povinnosti Hanka z Křížánek v jeho manství při hradu Litice za 1 ½ lánu v *Listinách archivu někdy olešnického*, AČ 14, Josef Emler (ed.), Praha 1895, s. 493–560, č. 23, s. 512, příp. *Řádech selských a instrukcích hospodářských 1350–1626*, Josef Kalousek (ed.), Praha 1905, č. 6, s. 5.

⁴³ Ibidem, č. 119, s. 59: „*Pretera... iudex... debet... procuratori nostro ad 3 iudicia venienti pro una vice et incolae villarum pro duabus vicibus expensis providere.*“

⁴⁴ Ibidem, č. 119, s. 59: „*Non liceat iudici jus praesentibus expressum alicui baroni, nobili vel potenti vendere, aut alienare, sed ante omni nobis et successoribus nostris ad emendum exponere debet.*“

⁴⁵ Ibidem, č. 119, s. 59: „*Ceterum non liceat Jesconi iudici incolas villarum robotis aut quibuscunque gravaminibus perturbare.*“

⁴⁶ Ješek zřejmě pocházel ze Všechlap ležících přibližně 3 km severně od Nymburka.

⁴⁷ Srov. níže případ ovčácké državy strahovského kláštera.

⁴⁸ Srov. Eva ŠMILAUEROVÁ, *Ještě k nejstarším dějinám Poděbrad*, Vlastivědný zpravodaj Polabí 38, 2005–2006, s. 4–10, zejm. s. 4. Listina se dochovala na zadním příděšti rkp. chovaném v knihovně cambridgeské Corpus Christi College CCCL 504.

směňuje užívání nemovitosti za pevný plat. Zároveň si tím buduje vztah k měšťanům nedalekého městečka Poděbrady a tím snad, nepřímo, i k jejich vrchnosti.

Do života klášterních poddaných dovoluje nahlédnout záznam *Soudních akt konzistoře*, jež k r. 1385 zmiňují spor mezi knězem Vítem a několika klášterními poddanými, jež byl vyřešen prostřednictvím rozhodců kanínského faráře Jana a chorušického plebána Petra a za přítomnosti správce hradištského špitálu Jakuba, faráře v Mýtě Hance a veřejných notářů Slavíka a Johana z Dubé.⁴⁹ Vypadá to, že svatojiřský konvent tehdy ve prospěch svých poddaných přímo nezasáhl a že se tedy podobné spory řešily na lokální úrovni prostřednictvím místních elit. Přítomnost veřejných notářů navíc dále potvrzuje význam blízkého Kolína a ukazuje snad také na povědomí o možném významu písemného záznamu mezi poddanými.

Pronájem vzdálených pozemků přitom nebyl ze strany konventu a sboru kanovníků ojedinelým řešením. *Soudní akta konzistoře* zmiňují, že r. 1407 libický plebán Odolen za stálý plat dvou kop získal do nájmu 3 podsedky v Libici a za 6 gr. klášterní louku, řeč. Rynovská.⁵⁰

Kláster a kanovníci mohli také posloužit jako věřitelé – o deset let dříve, r. 1397, *Soudní akta* uvádějí, že Jan řeč. Čepec z Libice a Jiří řeč. Jiřík z Opolné slíbili zaplatit kanovníkovi od sv. Jiří Václavovi 100 gr. ve dvou termínech o suchých dnech a na sv. Jiří.⁵¹

Další záznam z téhož pramene je zřejmě svědectvím o tom, že libické državy svatojiřského kláštera nebyly zcela kompaktním celkem. 1. června r. 1373 totiž Albert z Újezdce prodal chráštanskému faráři Havlovi za deset kop gr. a deset strychů ovsu dvě pole a louku u dolního pole „*cum pleno iure et dominio*“ v Libici.⁵² I když přirozeně nemůžeme zcela vyloučit, že tehdy došlo pouze k převodu práva k poddanské nemovitosti, to, že nevíme o svolení konventu, svědčí spíše o prodeji svobodného majetku. Svědectví poskytli faráři Lenard z Března v žateckém děkanátu a Václav z Robčic v třebenickém děkanátu spolu se správcem mnichovohradištského špitálu Jakubem, advokátem pražské konzistoře Janem Drahuškou, knězem Janem řeč. Duše od sv. Egidia v Praze a služebníky Boršem a Jindřichem. Složení svědků na rozdíl od předchozího případu ukazuje, že jejich výběr byl dán spíše místem zlistinění.

---

⁴⁹ SA II, č. 154, s. 340.

⁵⁰ SA VI, s. 48.

⁵¹ SA III, č. 56, s. 238.

⁵² SA I, č. 169, s. 33–34. Albertův erb uvádí Augus SEDLÁČEK, *Atlas erbů a pečeti české a moravské šlechty 2*, Vladimír Růžek (ed.), Praha 2001, s. 280.

Vliv blízkého královského města Kolína lze již jen těžko vysledovat,⁵³ výrazněji asi působila blízkost města Nymburka a významného královského léna – a později panského majetku – hradu Poděbrad a jeho zázemí.

Exkurs: Případ Velký Osek a Oseček

Dnes na mapě objevíme na sledovaném území Oseky dva – jednak Velký Osek, železniční uzel na trati mezi Hradcem Králové a Prahou, jednak Oseček, ležící na levém břehu Labe na úpatí vyvýšeniny, na které zřejmě kdysi stával hrad Oldříš.

Ve svatojiřských listinách 13. století je mezi klášterními majetky uváděn Osek.⁵⁴ Klášterní majetky v Oseku – jednalo se o hospodu a soud – připomíná i listina pro Ješka ze Všechlap z r. 1366.⁵⁵

Avšak proti těmto svědectvím stojí dvě skupiny listin 14. a 15. století. Jednak jde o listinu z 1. září 1345 pro Hynka ze Slivna, jíž mu král Jan udělil v léno hrad Poděbrady s vesnicemi Žitomíř, Dobřichov, Zvěřínek, Zdebudice, Polabec, Sokoleč, Kluk, Osek, Velké Záboří, Poděbrady, Kuth (?), Pátek, Křečkov, Větostráže a dvorce Babín a Nový Dvorec, které na něj spadly po smrti Jindřicha ze Žleb,⁵⁶ aby podobné oblénění jeho příbuzného Bočka z Kunštátu potvrdil 4. ledna 1352 Karel IV.⁵⁷ Rozsah zázemí hradu je v obou listinách obdobný a v obou případech zahrnuje ves Osek.

⁵³ V kolínské městské knize na něj ukazuje jediný záznam k r. 1389, viz KMK, fol 232: „Wenczlaus Trampler Stanko gener suos tenentur insolidum super omnia eorum bona mobilia et inmobilia Jan de Lybicz et suis heredibus solvere ad festum nativitatis Cristi proxime imparata pecunia indilato censuando I sexag. gr. Georgii proxime et I sexag. gr. Galli deinde sub jure censuali iidem jurati testantur Actum ut supra. Marg: Cladoner juratus iussit.“

⁵⁴ CDB II, č. 378, s. 422: „In provincia Gawranski: Libici, Kanin, Opoleli, Oscek, Oldrisi, Odrepsi, Winarci, Cobilnici, Sadowi, Knenici II.“ CDB III, č. 40, s. 39: „In prouincia Gauransko: Lubici, Kanin, Opoleli, Osek, Lodrisi, Odreps, Winarci, Kobilnici, Sadowi, Knenici et Knenici villas cum pertinentiis, nonum forum in Melnik.“

⁵⁵ LE I, č. 119, s. 58: „... iudicium nostrum in Libicz, in Odrziepess, in Oppololee et in Ossyk, villis nostris prope castrum Podyebrad sitis cum dicta curia et 3 laneis ac 3 insulis eisdem confinantibus cum rubetis dc. Olsie et prato..., cum lacu dc. „Byele gyezero“... in Libicz... et cum taberna in Ossyk... d. v. Jesconi de Wssiechlap ac heredibus... pro 88 sexg. grss. prag. nobis... datis ...vendidimus et locavimus..., per... Jesconem et heredes... possidendum“.

⁵⁶ RBM IV, č. 1602, s. 639 z 1. září 1345 uvádí „Sytomir, Dobrzchow, Petzek, Chrast, Welen, Satzka, Hradisco, Pyest, Zwyerzinetz, Zdebuditz, Polawetz, Cluk, Zokolniczy, Ossek, Sboschie, Poydibrad, Kutech, Patek, Chotiewitz, Ztrzyetzkowa, Wietostrzasch, curia Babin et Noua Curia cum omnibus metis“.

⁵⁷ ACRB II, Václav Hrubý (ed.), Praha 1928, č. 218, s. 262–264 (RBM V/3, č. 1204, s. 579) ze 4. ledna 1352. K poděbradské državě ve 14. století viz listinu RBM VII, č. 1246, s. 757–759 z r. 1262 a z literatury nejnověji Tomáš KLÍR, *Osídlení zemědělsky marginálních půd v mladším středověku a raném novo-*

Existují však také dva záznamy z dvorských desk z 15. století. První zmiňuje, že 1. června bylo v Kouřimi prohlášeno úmrtí jakési Markéty v Oseku, jejíž majetek zděděný po otci Rackovi z Křivous⁵⁸ král následně daroval svému bratranci Joštovi.⁵⁹ O sedm let později, 22. dubna 1416, bylo v Kolíně povoláno, že v Oseku zemřel i Mikuláš ze Svojšína – o 50 kop se tehdy s králem bral Kuneš z Olbramovic, karlštejnský purkrabí, zájem o majetek měl i Václav z Klučova. Majetek ovšem nakonec připadl králi a sirotkům po Mikulášovi, kteří spolu uzavřeli spolek.⁶⁰

Přítom ale listina z 18. ledna 1415 uvádí, že král udělil Kunešovi z Olbramovic mj. ves Osek, jež na něj spadla po smrti Aleše a Hereše ze Zaječic, v té době již několik let mrtvých.⁶¹

Z uvedených dokladů vyplývá, že dnešní Velký Osek patřil kdysi svatojiřskému konventu, zatímco nynější Oseček, položený blíže Poděbradům, náležel k příslušenství tamního hradu. To se zároveň nevylučuje se závěrem, že se zřejmě ani v jednom případě nejednalo o celistvý majetek v rukou jedné osoby, rodu, či instituce, avšak se na území osady prolínaly vícere majetkové nároky – doklady podobné situace lze ostatně vysledovat i jinde.

Strahovská zboží

Strahovský klášter založený mezi l. 1143 a 1148 olomouckým biskupem Jindřichem Zdíkem za přispění krále Vladislava II., jeho manželky a pražského biskupa Jana patřil k bohatým fundacím. Jeho majetek se ve 14. století – krom 14 rozptýlených vsí a dvorců – soustředil do několika málo enkláv. K nim patřilo rovněž severovýchodně Kolína ležící Ovčársko. První zmínku o něm nalezneme v listině Řehoře X. vystavené 15. května 1273, v níž papež bere v ochranu strahovské vsi Ovčáry, Břežany,⁶² Chrášťany⁶³ a Jindřichov se vším, co k nim náleží.⁶⁴

---

věku, *Dissertationes archaeologicae* 5, Praha 2008, s. 85–98, zejm. tabulka na s. 98, případně Miroslav PLAČEK – Peter FUTÁK, *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*, Praha 2006, s. 31.

⁵⁸ Snad se jedná o obec Křivousy ležící zhruba 5 km SSV od Kralup nad Vltavou.

⁵⁹ *Druhá kniha provolacích desk dvorských z let 1395–1410*, AČ 35, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1935, č. 68, s. 408.

⁶⁰ *Druhá kniha provolací z let 1411–1448*, AČ 36, Gustav Friedrich (ed.), Praha 1941, č. 21, s. 685–686.

⁶¹ *Listiny archivu někdy Olešnického, nyní ve státním archivu Vratislavském chované a Čech a Moravy se týkající (1415–1525)*, AČ 15, Josef Emler (ed.), č. 74, s. 172–174.

⁶² Tato vesnice dnes již neexistuje, musela uvolnit místo Bačovskému rybníku, který ovšem vzal za své v 18. století, aby na jeho místě vznikla nová ves, Volárna. Srov. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny, 1, A–H*, Praha 1954, s. 170. Zmínka o Břežanech je celá

Lze jen těžko odhadnout, do jaké doby lze klást jejich založení. Jistá vodítka nám skýtá pouze jméno Jindřichov, jež prozrazuje určitou vazbu k osobě strahovského převora a pozdějšího cellaria stejného jména, který je zmíněn v listině z r. 1267, jíž se urovnává spor mezi Břevnovem a Strahovem.⁶⁵ I jiná označení této vsi, totiž Jestřábí Lhota, respektive Lhota Velká ukazují na vazbu s procesy proměn a zahušťování sídelní sítě v l. 1150–1350.

Další indicie je schopna poskytnout již jen toponomastická analýza. Podle Vladimíra Šmilauera lze název Břežany spojovat jednak s nejstarším sídelním územím (A, B), jednak se jej hojněji užívalo v souvislosti s nejstaršími osídlovacími aktivitami proti proudu Sázavy, Vltavy (C, D), Berounky a Mže (E) nebo do oblasti jižních Čech (G). Námi zkoumané území odpovídá ve Šmilauerově pojetí oblasti B.⁶⁶ Na poměrně rozsáhlém území se vyskytovalo i jméno Chrástany – lze se s ním údajně setkat na územích ABCEFG, a tak rovněž spadá mezi typy užívané na nejstarším osídleném území.⁶⁷ V nejvýhodnější pozici se ocitáme pouze u toponyma Ovčáry, které lze podle Šmilauera nalézt pouze v oblasti AB⁶⁸ a jež také podle Tereziánského katastru náleží do bonitní třídy 4.⁶⁹ Uvedená zjištění lze sotva přijmout jako nezvratné pravdy, jistě však je lze považovat za indicie existence staršího osídlení na daném území.

Otevřenou otázkou přitom zůstává, kdy na toto území moc strahovského kláštera zasáhla. V zakládací listině kláštera se totiž ještě tyto statky jako součást budoucího klášterního nadání nejmenují,⁷⁰ nic bližšího neumožňují zjistit ani další listiny pro Strahov.⁷¹ Ani po roce 1273 se o stavu tamních klášterních zboží mnoho nového nedozvídáme. Až v konfrontaci s mnohem pozdějšími prameny druhé poloviny 14. století zjišťujeme, že se Strahov se stavem k r. 1273 nespokojil a že

---

řada, nicméně se vesměs vztahují k jiným lokalitám, z nichž některé bychom rovněž našli v blízkosti Kolína.

⁶³ I tato ves již vzala za své, a to za 30tileté války. Rozkládala se mezi Kolínem a Třemi Dvory proti ústí potoka Klejnara. Viz Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*, 2, Ch-L, Praha 1949, s. 57. Rovněž Chrástany najdeme na našem území několik, jedny dokonce leží jižně od Kolína.

⁶⁴ CDB V/2, č. 705, s. 349: „...villas de Ouuechar, Brezan, Cracchan et de Heinrichow et cum omnibus appenditiis et pertinentiis earundem...“

⁶⁵ CDB V/2, č. 503, s. 48–49, 49 z 1. května 1267.

⁶⁶ V. ŠMILAUER, *Osídlení Čech*, s. 26–27, 54.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 61.

⁶⁸ *Ibidem*, *Osídlení Čech*, s. 37.

⁶⁹ Srov. s. 10–11.

⁷⁰ CDB I, č. 156, s. 157–161.

⁷¹ CDB V/1, č. 17, s. 54.

snad vyvinul určitou osídlovací aktivitu, díky níž vznikla ještě ves Lhotka. Rovněž byla získána či nově lokována ves Němčice.

Podobně jako celá klášterní država procházely i ovčárské statky určitými proměnami. Zatímco v první fázi zřejmě hrály v klášterním hospodaření poměrně významnou roli dvory, v době vzniku klášterního urbáře r. 1410 již byly všechny dvorce na Ovčársku pronajaty.⁷² Rovněž pracovní povinnosti byly převážně nahrazeny peněžními platy, jistou výjimku představují pouze roboty dvou březan-ských podsedků, kteří byli povinováni službou ovčárské faře, případně dvou ženců, kteří měli být na příkaz opata nebo jeho správce poskytováni z jednoho lánu.⁷³

Hlavním pramenem pro poznání vnitřní struktury ovčáreckého zboží i jeho vazeb na okolní vrchnosti je strahovský urbář z r. 1410.⁷⁴ Kromě vymezení povinností totiž obsahuje opisy privilegií, jež byla v 60.–80. letech 14. století udělena několika vsím državy. Ta jsou cenná hned z několika důvodů: za prvé

⁷² Výjimkou byl jen dvůr, příslušející k faře. Kromě násl. pozn. srov. Čechura, Jaroslav: *Urbář kláštera Strahov z roku 1410*, Bibliotheca Strahoviensis 1, 1995, s. 25–44, 38–40. Srovnání umožňuje studie Nového, Rostislava: *Ostrovské urbáře z let 1388 a 1390. K situaci venkovského lidu v době předhusitské*, Praha 1961 (= SNM A 15, 1961). K obecnějším trendům viz alespoň Čechura, Jaroslav: *Základní tendence ekonomického vývoje klášterního velkostatku v předhusitských Čechách*, PHS 30, 1989, s. 31–54, jež završuje plodné bádání 80. let nad proměnami majetkové struktury klášterních panství do husitství.

⁷³ DRC, s. 243: „*Item ibidem sunt subsidia et metunt unum diem domino plebano in Owczar. Item ibidem de quolibet laneo debent dare per 2 messoros domino abbati pro curia sua vel plebano ad mandatum domini abbatis. Et predictos laenos tenent layci infrascripti jure boemicali locatos.*“

⁷⁴ Popis rukopisu obsahuje Rostislav NOVÝ, *Strahovský urbář z roku 1410. Příspěvek ke studiu struktury předhusitského velkostatku*, Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 7, 1963, s. 39–69, 39–44. K věcnému rozboru Ibidem, s. 44–69 a dále viz J. ČECHURA, *Urbář kláštera Strahov*; Václav Vladivoj TOMEK, *Urbář kláštera Strahovského složený roku 1410*, PAM 2, 1857, s. 72–88. Obě studie představují pečlivou sumarizaci urbáriálních záznamů a nabízejí jejich statistické zpracování. Co však chybí, je analýza privilegií a také struktury těchto strahovských vsí. K dějinám venkovského obyvatelstva zůstává přes četné výhrady jediným monografickým zpracováním problematiky poddanského obyvatelstva do husitství František GRAUS, *Dějiny venkovského lidu 2*, Praha 1957. Nově viz alespoň Antonín KOSTLÁN, *K rozsahu poddanských povinností od 15. do poloviny 17. století ve světle odhadů a cen feudální držby*, FHB 10, 1986, s. 205–248; Jaroslav ČECHURA, *Roľnictvo v Čechách v pozdním středověku. Perspektivy dalšího studia*, ČČH 88, 1990, s. 465–498; Idem, *Počet pracovních dní v pozdním středověku*, ČNM 158, 1989, s. 157–170 a zejména František ŠMAHEL, *Husitská revoluce I. Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1993, s. 414–453 a Idem, *Dvanáct pramenných sond*, s. 277–322, zde s. 290–318; k situaci v říši přehledně Werner RÖSENER, *Bauern im Mittelalter*, München 1986². K zemědělské výrobě Vratislav ŠMELHAUS, *Vývoj zemědělské výroby v českých zemích doby předhusitské*, Praha 1980; k hmotné kultuře Zdeněk SMETÁNKA, *Současný stav archeologického výzkumu hmotné kultury zemědělských osad X.–XV. století v Čechách*, ČČH 13, 1965, s. 239–268; Idem, *Život středověké vesnice. Zaniklá Svidna*, Praha 1988 a Pavel VAŘEKA, *Archeologie středověkého domu I. Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí. 6.–15. Století*, Praha 2004.

umožňují popsat, k jakým změnám mohlo dojít v průběhu zhruba půl století, za druhé dovolují sledovat proměnu charakteru klášterního hospodářství v 60.–80. letech 14. století, respektive umožňují postihnout právní fixaci těchto změn a konečně nabízejí prostřednictvím svědečných řad i určitý náhled na vztahy mezi klášteřem, Ovčárskem, blízkými zemany a Kolínem a obecně na praktické zajištění právních dokumentů na venkově v té době. Rozeberme si nyní situaci po všech poněkud podrobněji.

Začněme od nejméně důležitého majetku v Sendražicích. Jedná se o pouhé $\frac{3}{4}$ lánu, jež kdysi zatížili platem ve prospěch Strahova Janek a Jezero ze Sendražic.⁷⁵ V době sepsání urbáře byla usedlost v držení Johanna Lebky a jeho dcery Kláry a Ctibora a jeho manželky Kateřiny, kteří celkem platili dvakrát 24 gr.⁷⁶ – to odpovídá dvakrát 32 gr. z lánu.

O poznání více se dozvíme o vsi Břežany, o níž nás informuje nejenom záznam v urbáři, ale rovněž zde zachycená listina z r. 1383. Uvedený dokument bohužel dovoluje srovnání situace v rámci dvou generací jen ve velmi omezené míře, neboť se dotýká pouze místní hospody. O ní opat Konrád a konvent vyznali, že ji původně propůjčili emfyteutickým právem Václavovi, řeč. Rachle, a jeho dědicům proti platu.⁷⁷ Ten však své právo prodal březanskému Walterovi, jeho ženě a jejich dědicům za 11 kop gr. s tím, že budou klášteřu platit kopu gr. ročního platu ve dvou termínech na sv. Jiří a na sv. Havla a za to budou smět hospodu nerušeně držet.⁷⁸ Podmínky držby zůstaly zachovány i o 30 let později, neboť urbář se na

⁷⁵ Ibidem, s. 242–243: „Item ibidem sunt 3 quartalia agrorum de agris ville Owczar olim bone memorie Jenkoni et Jezeroni de Semdrazyycz sub annua pensione datis et expositis, qui agri sunt de pertinenciis monasterii.“

⁷⁶ Ibidem, s. 243: „Et predictos agros ad presens tenet Johannes dictus Lebek cum sorore sua Clara et Milstybor cum conthorali sua domina Katherina simul solventes. Et de dictis 3 quartalibus pro festo S. Galli solvunt 24 gr. et pro festo S. Georgii similiter 24 gr. et sic singulis annis simul et coniunctim solvunt census prenotatum.“

⁷⁷ Ibidem, s. 244: „Nos Conradus....recogoscimus..., quod nos matura deliberacione et tractatu su[f]ficien[ti] intra nos prehabita thabernam nostram et monasterii nostri predicti in Brzezan sitam cum omnibus juribus, fructibus, usibus et obventionibus universis quondam discreto viro Wenczeslo dicto Rachle pro certa peccuniarum summa, quam ab eodem realiter percepimus [in] jus emphioteticum, quod vulgariter dicitur zakup, sibi et suis heredibus vendidimus.“ K emfyteutickému a českému právu viz F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu* 2, s. 120–158.

⁷⁸ Ibidem, s. 244: „Deinde Wenczeslaus omne jus, quod sibi competebat et competere debuit ad dictam thabernam, discreto viro Walthero laico de Brzezan, Elsczie, conthorali ipsius, heredibus et successoribus eorum justo empconis et vendicionis tytulo vendidit et idem Waltherus emit pro 11 [sexag.] gr. argenteorum denar. pragens., taliter tamen, quod dictus Waltherus, heredes suis et cuicumque successor pro tempore fuerit possessor dicte thaberne, idem nobis et monasterio nostro unam sexag. gr. annui census et perpetui singulis

tuto listinu přímo odvolává a rovněž zmiňuje plat dvakrát 30 gr., splatných na sv. Jiří a na sv. Havla.⁷⁹ Plat z hospody je přitom zhruba srovnatelný s dávkou odváděnou z ½ lánu – z lánu se totiž má v Břežanech podle urbáře odvádět 44 gr. na sv. Jiří a 64 gr. na sv. Havla, k tomu pak ještě na Havla 4 slepice, respektive na příkaz opata nebo jeho správce či ovčárského faráře také dva žence.⁸⁰ Kromě toho na osdlé dopadala povinnost odvádění berně, jež dosahovala 32 gr. z lánu.⁸¹ Na rozdíl od hospodského však ostatní osdlí seděli na tzv. „českém právu“.⁸²

Pokud se týče majetkové struktury, převažovali lánící, kterých napočítáme devět z celkem 26 osdlých.⁸³ O málo méně, ¾ lánu, drželi čtyři osdlí, o málo více, 5/4, resp. 1 1/8 lánu, pak obhospodařovali tři sedláci.⁸⁴ Menší rozlohu od ¼ do ½ lánu obdělávalo 6 hospodářů, z nichž Havelka z Oseka hospodařil na půllánu vedeném jako „pustý“, z něhož platil dvakrát ročně po 22 gr., tedy o 10 gr. méně, než by platil obvykle.⁸⁵ Otázkou je, jak velkou rozlohu obdělával „zahradník“ Pešek, když platil dvakrát po 15 gr. – odpovídá to platu z méně než 1/3 lánu.⁸⁶ Kolik sídlilo v Břežanech podsedků, jejichž robotní povinnosti vůči ovčárskému plebánovi urbář paušálně zmiňuje, nevíme.⁸⁷ Nic bližšího urbář neuvádí ani o blízkém lese, řeč. „Břežský had“, ani o loukách a pastvinách.⁸⁸

---

annis solvere devet et tenetur, vidlicet medietatem in festo S. Georgii et aliam medietatem in festo S. Galli. Promittimus eciam eidem Walthero et heredibus suis premissa inviolabiliter tenere et observare.“

⁷⁹ Ibidem, s. 243: „*Item ibidem est una thaberna jure ephiotico locata, et pro festo S. Galli solvit 30 gr. et totidem pro festo S. Georgii, et alia jura solvit, prout in privilegio inferius scripto continetur.*“

⁸⁰ Ibidem, s. 243: „*... de quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt 44 gr. et pro festo S. Georgii 64 gr. Item de quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt 4 pullos. Item de quolibet laneo debent dare du[o]s messoros ad mandatum abbatis vel procuratoris.*“ Ibid., „*Item ibidem de quolibet laneo debent dare per 2 messoros domino abbati pro curia sua vel plebano ad mandatum domini abbatis.*“

⁸¹ Ibidem, s. 243: „*Item ibidem solvunt contrubucionem ad mandatum domini abbatis, sed bernam generalem solvunt de quolibet laneo 32 gr. et unum gr. pro delencialibus.*“

⁸² Ibidem, s. 243: „*Et predictos laneos tenent layci infrascripti jure boëmicali locatos.*“

⁸³ Viz tabulka. Sedm z nich se odlišovalo nejenom vlastním jménem, avšak také nějakým dalším označením.

⁸⁴ Termínu „sedlák“ je zde pochopitelně užito anachronicky, důvody k tomu jsou stylistické.

⁸⁵ Ibidem, s. 243: „*Item ex predictis laneis sunt duo lanei uno quartali deserti, sed de ½ laneo quidam Hawelka de Ossek solvit pro festo S. Galli 22 gr. et totidem pro festo S. Georgii, et hoc ad voluntatem domini abbatis.*“

⁸⁶ Ibidem, s. 243: „*Item ibidem est unum ortum [sic], prout Pessychk tenet, et solvit de eodem pro festo S. Galli 15 gr. et pro festo S. Georgii similiter 15 gr. annis singulis.*“

⁸⁷ Ibidem, s. 243: „*Item ibidem sunt subsidies et metunt unum diem domino plebano in Owczar.*“

⁸⁸ Ibidem, s. 243: „*Item ibidem sunt pascua copiosa et pratum, eciam in prata redacta, et non sunt mensurata. Item ibidem est una silva nomine Brzesky had, et quantum continet, et non est mensurata.*“

Břežany	1410
Z lánu	44+64 gr., 4 slepice, 2 ženci; 32 obecné berně ⁸⁹
Zahradník	2x15 gr.

V čele vsi stál rychtář, který obvykle býval prostředníkem mezi vesnickou komunitou a vrchností. Měl rovněž pověření rozsuzovat spory v dalších vsích. Často se jednalo o potomka lokátora, který požíval různých výhod oproti ostatním usedlíkům. Krom toho, že držel největší výměru 2 lánů, však o břežanském rychtáři Ješkovi nelze mnoho říci.⁹⁰ Výjimkou jsou jeho svědectví zaznamenaná v kolínské městské knize k r. 1388, která svědčí o provázanosti s kolínským městským prostředím.⁹¹

Z ostatních osedlých zaslouží pozornost jednak klerik Matyáš, který držel $\frac{3}{8}$ lánu, jednak Havelka z Oseka. O obou se jedná zejména o jejich vztah ke klášteru. Klerik totiž sotva mohl být klášterním poddaným, avšak jeho uvedení v urbáři zároveň ukazuje, že musel odvádět rentu. Podobně komplikovaný je problém druhého jmenovaného, Havelky z Oseka. I když známe v Čechách a na Moravě více Oseků, jeho přízví nejspíše odkazuje k blízké vesnici svatojiřského kláštera. Avšak byl Havelka drobným zchudlým zemanem? Nebo jedním ze svobodníků? Nebo dokonce poddaným svatojiřského kláštera? Zvláště posledně jmenovaná možnost by otevírala zajímavý vhled do právní a sociálních vztahů na českém venkově předhusitské doby. Prameny nicméně nedovolují, než nadhodit různé varianty, jejichž řešení však již stojí mimo naše možnosti. Navíc asi byly jednotlivé společenské kategorie v rámci předhusitské společnosti prostupné a tak nelze vždy přesně rozlišit mezi bohatým svobodníkem a méně významným zemanem.

Břežany		
Rozloha	Počet usedlostí o dané rozloze	Celková rozloha usedlostí o dané rozloze
$\frac{1}{4}$	2	$\frac{1}{2}$
$\frac{3}{8}$	1 Matyáš klerik	$\frac{3}{8}$

⁸⁹ Srov. pozn. 81–82.

⁹⁰ Ibidem, s. 244: „Item Jessko judex habet 2 laneos.“

⁹¹ KMK, fol. 200: „Jesco de Brzesan judex tenetur eodem iure et termino II sexagenas gr iam dicto idem jurati testantur.“ KMK, fol. 200: „Martinus de Alhottin Michman filius suus promiserunt insolidum cum omnibus eorum bonis mobilibus et immobilibus Stankoni et suis heredibus VI sexagenas gr solvere invocavit aut impignorabuntur pleno iure Jaxo de Bresslabs juratus testatur.“

½	2	1
(½ pustého)	1 Havelka z Oseka	(½)
⅝	1	⅝
¾	4	3
1	9	9
1 ¼	1	1 ¼
1 ⅜	2	2 ¾
1 ½	3	4 ½
2	1	2
		25 (25 ½)

Jestřábí nebo také Velká Lhota či jinak Jindřichov byla ves s podobně velkou výměrou jako Břežany. Na rozdíl od Břežan dosud existuje, přestože v době sepsání urbáře byla pustá podstatně větší část její výměry než v Břežanech: 4 ¼ lánu.⁹² Na rozdíl od Břežan se také od r. 1373 nespravovala „českým“, avšak emfiteutickým právem.⁹³ Sedělo v ní 23 osedlých, z nichž devět drželo od ¾ do 1 ¼ lánu.⁹⁴ Značný byl i podíl těch, jež obdělávali ½, resp. 1 ½ lánu – obě skupiny čítaly 4 osedlé. S menší výměrou – od pouhých ⅛ do ½ lán – se muselo spokojit 7 vesničanů. Ještě méně zřejmě připadalo na každého z šesti podsedků, kteří platili dvakrát ročně po 6 gr.⁹⁵ Nad ostatní opět vynikal rychtář Johann, jenž obdělával dva lány.⁹⁶

Z lánu se klášteru odvádělo dvakrát po 34 gr. a k tomu 3 slepice a 10 gr. zvláštní berně.⁹⁷ Na berni pak připadalo 33 gr.⁹⁸ Vzhledem k nižším platům z lánu

⁹² DRC, s. 245: „... 4 lanei cum uno quartali sunt deserti“

⁹³ Ibidem, s. 245: „Et predicta villa habet jus emphiteoticum, cuius privilegium inferius continetur.“ Srov. i text privilegia ibidem, 246–248.

⁹⁴ Dále srov. DRC, s. 245.

⁹⁵ Ibidem, s. 245: „Item ibidem sunt 6 subsides, et quilibet ipsorum pro festo S. Galli solvit per 6 gr. et totidem pro festo S. Georgii.“ Krom toho bychom ve vsi našli opuštěnou podsednickou chatu, ze které se mělo platit dvakrát po osmi gr., srov. ibidem, s. 245: „Et adhuc una gaza subsidis est deserta, de qua solvuntur 8 gr. in terminis superscriptis divisim solvendo.“

⁹⁶ Ibidem, s. 245: „Item Johannes iudex habet 2 laneos.“

⁹⁷ Ibidem, s. 245: „... et de quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt adiuncto messe triginta 4 gr. et pro festo S. Georgii similiter adiunctis caseis solvunt 34 gr. Item de quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt

než v sousedních Břežanech odpovídala dávka odváděná z místní hospody ve výši dvakrát 25 gr. platu ze $\frac{3}{4}$ lánu.⁹⁹ Na rozdíl od Břežan, kde osedlí byli vázáni „českým právem“, zatímco hospoda se spravovala právem emfyteutickým, bylo tomu v Jestřábí Lhotě přesně naopak.¹⁰⁰

Vazbu na některé z okolních vsí – na strahovské Břežany a Němčice a na Sány v majetku mnichovohradištských cisterciáků – prozrazují přídomky u pěti z 23 osedlých, kteří dohromady drželi necelé dva lány.¹⁰¹ Poněkud zmatečné záznamy se vztahují ke Květoňovi ze Sán, jemuž urbář na jednom místě přisuzuje $\frac{1}{3}$ lánu za plat dvakrát 20 gr. při odpuštění berně,¹⁰² zatímco jinde mu dává obdělávat $\frac{1}{2}$ lánu.¹⁰³ Opět zůstává nejasným, v jakém vztahu se Květoň a Jakeš nacházeli vůči mnichovohradištskému klášteru jako sánské vrchnosti.

Vraťme se však ještě k emfyteutickému právu, jímž se vesnice měla spravovat. Druhotně dochovaná listina z r. 1373 je totiž zajímavým pramenem nejenom pro poznání pronikání emfyteutického práva, avšak přináší také cenné svědectví o fungování vztahů mezi klášterní vrchností a obcí. Krom toho dovoluje postihnout i vazby vesnické komunity na její okolí. Proč? Listina totiž zmiňuje privilegium na purkrecht, které si ves na Strahovu vymohla již dříve a jež si uložila ve městě Kolíně, aby o ně údajně přišla v důsledku požáru.¹⁰⁴ Jako svědci se navíc jmenují urození Janek z Veltrub a Markvard z Jezeřan, kteří nelitovali cesty až na Strahov, aby byli

3 pullos. Item ibidem singulis annis solvunt contribucionem particularem de quolibet laneo per 10 gr., quando dominus abbas mandabit.“

⁹⁸ Ibidem, s. 245: „*Item ibidem solvunt bernam generalem de quolibet laneo per 33 gr.*“

⁹⁹ Ibidem, s. 245: „*Item ibidem est una thaberna et solvit pro festo S. Galli 25 gr. et pro festo S. Georgii similiter 25 gr. Solvit eciam de predicta thaberna bernam generalem.*“

¹⁰⁰ Ibidem, s. 245: „*... predicta thaberna... est locata jure bohematici.*“

¹⁰¹ Ibidem, s. 245: „*Item Maress de Nyemczicz habet $\frac{1}{2}$ laneum. Item Marzyczek de Nyemczicz habet 1 quartale. Item Jakess de Shan habet $\frac{1}{2}$ laneum. Item Qwyethon de Shan habet $\frac{1}{2}$ laneum. Item Starosta de Brzezano habet $\frac{1}{2}$ quartale.*“

¹⁰² Ibidem, s. 245: „*Item quidam Kuiethon de Shan tenet et habet $\frac{1}{3}$ laneum de agris suprascriptis, et solvit pro festo S. Galli 20 gr. et totidem pro festo S. Georgii contribucionem cum berna non solvit, quia census est sibi augmentatus, et tenet ad voluntatem domini abbatis ex condicione facta.*“

¹⁰³ Ibidem, s. 245: „*Item Qwyethon de Shan habet $\frac{1}{2}$ laneum.*“

¹⁰⁴ Ibidem, s. 246: „*... esse volumus universis, presentibus et posteris tenore[m] presencium inspecturi[s] pariter et auditoris, quod venientes ad presenciam nostram homines seu incole de villa nostra dicta Magna Lhota coram nobis retulerunt, quod dicta villa, videlicet Magna Lhota, fuit quondam a predecessoribus nostris exposita seu locata jure emphiotetico, quod wlgariter purkrecht solent nuncupare. Super quo quidem jure emphiotetico et locacione predictis litteram sub sigilis abbatis et conventus a monasterio se recepisse affirmabant. Que quidem littera ab ipsis hominibus in civitate Coloniensi ad servandum reposita, sicuti per eosdem homines as[s]erebatur, in eodem reposito loco per ignis exustionem fuit concremata et sic dictum jus emphioteticum et locacio predicta erant eis a[n]nulatata.*“

přítomni vystavení listiny.¹⁰⁵ Pro sledování vztahu mezi vrchností a vesnickou obcí je rovněž důležitá stylizace úvodních pasáží listiny. Její diktátor – zřejmě z okruhu klášterních písařů – spojuje nikoli náhodou zánik písemnosti se zánikem práva¹⁰⁶ a představuje obnovení těchto práv jako milost ze strany kláštera, udělenou navíc proti zaplacení šesti kop gr.¹⁰⁷ Tím příhodně zdůrazňuje moc kláštera nad poddanými a jeho svobodu při jednání s nimi.

Případný rozdíl mezi povinnostmi z lánu k r. 1373 a k r. 1410 nejlépe zachytí tabulka:

Jestřabí Lhota	1373	1410
Z lánu	2x32 gr., 2 ženci/2 gr., za sýr 2 gr. 3 hal. a 3 slepice; 10 gr. speciální berně; 33 obecné berně ¹⁰⁸	2x34 gr., 3 slepice, 10 gr. speciální berně; 33 obecné berně ¹⁰⁹
Z podsedku	12, resp. 8 gr.	2x6 gr., resp. 2x8 gr.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 248: „*Testes autem sunt nobiles viri: dominus Jenko de Weltrub et Markwardus de Jezerzan omnium predictorum. ...in monasterio nostro antedicto.*“

¹⁰⁶ Ibidem, s. 246: „*Que quidem littera... in eodem reposito loco per ignis exustionem fuit concremata et sic dictum jus emphioteticum et locacio predicta erant eis a[n]nulat.*“

¹⁰⁷ Ibidem, s. 246: „*Ea propter sepefati homines in nostra presencia constituti nobis humiliter supplicarunt, quatenus ipsis dictum jus emphioteticum confirmantes et litteram ipsis dignaremur innovare. Nos itaque utilitatibus et com[m]odis nostri monasterii hominumque nostrorum predictorum providere cupientes ipsis presentem litteram innovamus, pro cuius quidem littere innovacione nobis et nostro monasterio sex sexag. gr. pragens. dederunt pecunia in parata.*“

¹⁰⁸ Ibidem, s. 247: „*Tenebunturque sepedicti homines seu incole in sepefacta villa residentes nobis et nostro monasterio antefacto dare et solvere de quolibet laneorum predictorum marcam gravem, sexaginta 4 gr. continentem, pro censu annuali; cuius marce medietatem, videlicet 32 gr. in festo S. Georgii, residuam medietatem in festo S. Galli solvere debebuntur. Sunt etiam in predicta villa Magna Lhota septem subsidies, quorum subsidem sex per 12 gr. et septimus 8 gr. solvere nobis annuatim tenebuntur. Item de quolibet laneo debebunt nobis duos messoros assignare vel pro dictis duobus messoribus nobis duos gr. dare seu ordinare. Item et pro caseis solvere debent 2 gr. et 3 hal. ac 3 pullos. Ceterum cum imperator vel rex nos et monasterium nostrum quantacumque summa contribucionis exaccionaverint, quod absit, tenebuntur nostri predicti homines ad dictam contribucionem persolvendam de quolibet laneo per 10 gr. adiuvere, et hoc semel in anno. Si autem pluries quam semel nos et monasterium nostrum contingat exaccionari, de proprio nos dare et solvere oportebit, et dicti homines liberi erunt et soluti. Cum vero communis seu generalis berna in terra Boemie publice fuerit proclamata super nos et nostrum monasterium ac alia terre Boemie monasteria universa et super omnes regni Boemie dominos, extunc integram bernam, videlicet 33 gr. de quolibet laneo nobis solvere tenebuntur.*“

¹⁰⁹ Srov. níže pozn. 99–100.

Po bližším prostudování zjistíme, že byl takřka nulový a že tudíž při klesající kupní síle mince zatížení poddaných v Jestřábí Lhotě spíše kleslo. Na rozdíl od předchozího záznamu a podobně jako v případě Břežan dovoluje listina podchytit existenci obecních pastvin o rozloze ½ lánu. Rozkládaly se ve směru na Býchory v poloze řeč. „drahy“ a neměl z nich být odváděn plat.¹¹⁰ Z povinností vůči klášteru byl rovněž vyňat držitel 2 ¼ lánu Hereš řeč. Epik.¹¹¹

Listina je také jediným svědectvím o existenci klášterního dvora o rozloze 3 lánů, jež však už v době jejího sepsání drželi Mikuláš řeč. Greus a Myrtlin, kteří jej koupili za 24 kop gr. a měli z něho platit jako ostatní osedlí.¹¹²

Ačkoli stál r. 1410 v čele vsi rychtář, listina z r. 1373 odkazuje osedlé ze Lhoty k rozsouzení ovčárské rychtě.¹¹³

Poněkud nejasný je případ, zmiňovaný v *Aktech soudní konzistoře*, který připomíná Beneše z Jestřábí Lhoty, jenž vykonal pomstu na vrahovi svého bratra, faráři v Babicích nedaleko Nového Bydžova (5 km JV).¹¹⁴ Zmínka spadá na počátek 15. století jen několik málo let před vznik strahovského urbáře. S ohledem na nevelkou vzdálenost dělicí Kolínsko a Novobydžovsko bychom snad mohly uvažovat o existenci vladycké rodiny, která svůj původ spojovala s Jestřábí Lhotou. Proti naopak hraje ta skutečnost, že žádný z vladyků „z Jestřábí Lhoty“ nefiguje ve strahovských listinách pro zdejší osedlé. Zda ve vsi držela nějaké majetky, jež však urbář

¹¹⁰ Ibidem, s. 247: „*Habent eciam sepedicti homines nostro pro communibus pascuis, que vulgariter drahy nominatur, ½ laneum liberum et solutum versus villam dictam Bychors, de quo ½ laneo nobis et nostro monasterio nichil penitus solvere tenebuntur.*“

¹¹¹ Ibidem, s. 246–247: „*Primo videlicet, quod in dicta villa sunt 26 lanei cum illis duobus laneis minus uno quartali, quos dominus Hersso dictus Epik tenet et possidet. Quod laneos per ipsum dominum Herssonem possessos, ut dictum est, a iuribus singulis in hac littera contentis volumus esse alienos penitus et exclusos et eos presentibus excludimus excipientes et volentes, quatenus cum hominibus nostris seu iuribus ipsorum dictus Hersso nichil accionis habeat nec ipsis secum quitquam ex parte horum laneorum agere tenentur viceversa, ex eo quia dictus dominus Hersso iura in hac littera inserta nullo modo voluit subintrare.*“

¹¹² Ibidem, s. 247–248: „*Insuper recognoscimus universis, quod nos et monasterium nostrum in predicta villa Lhota curiam seu grangiam cum tribus laneis habuimus liberam et solutam, ad monasterium nostrum de jure spectantem, quam curiam cum dictis tribus laneis et structuris hominibus nostris in ipsa residentibus villa vendidimus et presentibus vendidisse fatemur, videlicet Nyclino dicto Greus et Myertlino cum sociis suis ipsis in hac adherentibus empcione pro 24 sexag. gr. pragens., quam curiam nobis prata pecunia persolverunt. Dicti vero homines qui dictam curiam cum dictis laneis compararunt, ut dictum est, censum anuum et omnia jura solvere, facere et adimplere tenebuntur quemadmodum et ceteri homines nostri in dicta residentes villa.*“

¹¹³ Ibidem, s. 247: „*Quociens eciamcumque inter prefatos homines nostros aliqua judicanda emergerint vel quicumque ipsorum ad iudicium fuerint ex necessitate advocandi, debent iudicio sistere, spectare et parere in Owczar et ibidem et ab eodem iudice iudicari, vel quicumque a nobis ad iudicandum illuc fuerit destinatus.*“

¹¹⁴ SA VI, č. 919, s. 227.

nezachycuje, je ovšem sporné a Beneš tak mohl náležet mezi „tkáče“, tj. ty urozené, kteří ztratili pozemkový majetek a museli se živit službou.

Jestřábí Lhota		
Výměra	Počet usedlostí o dané výměře	Celková výměra usedlostí o dané rozloze
1/8	1	1/8
1/4	2	1
1/2	4	2
3/4	3	2 1/4
1	3	3
1 1/4	3	3 3/4
1 3/8	2	2 3/4
1 1/2	4	6
2	1	2
		22 3/4

Kromě Velké Lhoty patřila k ovčáreckému zboží rovněž dnes již zaniklá Lhotka,¹¹⁵ založená na „českém právu“.¹¹⁶ I zde se nacházel poplužní panský dvůr se šesti rybníky, loukami a pastvinami.¹¹⁷ Jinak ovšem ve vsi žilo pouhých šest osedlých, kteří obhospodařovali necelé čtyři lány a na lán měli platit dvakrát 34 gr. a odvádět 4 slepice a 40 vajec. Kromě toho měli poznout 6 mandelů a jeden den orat.¹¹⁸ Urbář zmiňuje i podýmnné, biskupský desítek, který ovšem dosahoval výše 1/2 gr. z lánu.¹¹⁹ Berní zatížení na rozdíl od ostatních vsí urbář nespecifikuje, avšak uvádí, že by opat měl při vyměřování zvláštní berně dbát na chudobu osady.¹²⁰ Za její odraz snad lze považovat majetkovou skladbu osedlých, z nichž pouze jeden,

¹¹⁵ Jediným pramenem pro předhusitské období je bohužel právě jen záznam v urbáři.

¹¹⁶ DRC, s. 248: „*Et sunt locati jure bohemicali.*“

¹¹⁷ Ibidem, s. 248: „*Item ibidem est una curia unius arrature cum silva, piscinis sex, pratis et pascuis copiosis.*“

¹¹⁸ Ibidem, s. 248: „*Et de quolibet laneo solvunt pro festo S. Gallii 34 gr. et totidem pro festo S. Georgii. Item solvunt de quolibet laneo 4 pullos et 40 ova. Item metunt 6 capecia et arrant per unum diem.*“

¹¹⁹ Ibidem, s. 248: „*Item solvunt denarios fumales, de quolibet laneo per 1/2 gr.*“

¹²⁰ Ibidem, s. 248: „*Item solvunt bernam generalem et contribucio particularis est in gracia domini abbatis, que debet esse graciosior aliis villis, quia sunt pauperes.*“

Mach, držel skoro celý lán. Ostatní drželi mezi $\frac{1}{4}$ a $\frac{3}{4}$ lánu. Kromě nich ve vsi žili i dva zahradníci, z nichž jeden platil dvakrát ročně 7 gr., zatímco druhý 15 gr.¹²¹

Lhotka	1410
Z lánu	2x34 gr., 4 slepice a 40 vajec, 10 gr. speciální berně; $\frac{1}{2}$ groše podýmného; z berního hlediska „chudá“

V době sepsání urbáře však ves nepodléhala přímo klášteru, avšak držel ji Vítěk z Turovic, kterého známe i jako patrona konárovecké farnosti. Pronajal si ji na doživotí za plat, odpovídající dávce odváděné ze tří lánů, tj. za 3 kopy a 24 gr. pr., a během své držby ve vsi rozšířil rybník.¹²²

Lhotka		
Výměra	Počet usedlostí o dané výměře	Celková výměra usedlostí o dané rozloze
$\frac{1}{4} - 2 \frac{1}{2}$ jitra	1	$\frac{1}{4} - 2 \frac{1}{2}$ jitra
$\frac{1}{4}$	1	$\frac{1}{4}$
$\frac{3}{8}$	1	$\frac{3}{8}$
$\frac{1}{2} + 5 \frac{1}{2}$ jitra	1	$\frac{1}{2} + 5 \frac{1}{2}$
$\frac{3}{4} + 5 \frac{1}{2}$ jitra	1	$\frac{3}{4} + 5 \frac{1}{2}$ jitra
$\frac{3}{4} + 6 \frac{1}{2}$ jitra	1	$\frac{3}{4} + 6 \frac{1}{2}$ jitra
1 – 5 $\frac{1}{2}$ jitra	1	1 – 5 $\frac{1}{2}$ jitra
		3 $\frac{7}{8}$ + 9,5 jitra (3 lány zatopené) 7 lánů bez 6 jiter

¹²¹ Ibidem, s. 248: „Item ibidem sunt duo ortulani, unus solvit pro festo S. Galli 7 gr. et totidem pro festo S. Georgii; secundus ortulanus solvit $\frac{1}{2}$ sex. gr. divisim.“

¹²² Ibidem, s. 248: „Sed nota, quod Witko de Turowicz, qui predictam villam emit cum curia ad vitam suam, per piscinam dimersit predictos agros et censitas monasterii bene ad quantitatem trium laneorum.“

Mezi menší vsi musíme řadit i Chrašťany,¹²³ lokované na emphyteutickém právu.¹²⁴ Žilo v nich totiž 6 osedlých, kteří hospodařili na sedmi a půl lánech.¹²⁵ Stejně jako v případě Jestřabí/Velké Lhoty i tato ves zřejmě získala tato práva již v hlubší minulosti, ale musela si je 1366 nechat znovu udělit, neboť padly za své při požáru Kolína.¹²⁶ I zde je listina stylizována jako milost, vzešlá ze zbožné a otcovské ochoty, nikoli jako nutný „úřední“ úkon.¹²⁷ To lze vyčíst i z poskytnutí 16 jiter půdy navíc kvůli údajné neúrodnosti tamní půdy.¹²⁸ Poddaným uděluje proti vkladu 4 kop gr.¹²⁹ a platu 74 gr. relativně značná dispoziční práva, neboť jim umožňuje, aby svěřené nemovitosti prodali, ovšem s výhradou, že noví držitelé budou klášteru zavázáni stejnými služebnostmi jako předchozí.¹³⁰ Významná je pro

¹²³ Kromě námi zkoumané zaniklé vsi existovaly ještě Chrášťany v jižních Čechách, případně Chrášťany jižně od Kolína – těch se zřejmě dotýká i zápis v SA I, č. 169, s. 33–34, k němuž viz níže v souvislosti s Libicí. Zde také sídlila fara, podřízená bechyňskému děkanátu a obsazovaná probošty od sv. Šimona a Judy z Týnce nad Sázavou, srov. PD, s. 60; LC I/1, s. 115, I/2, s. 57, III–IV, s. 96, III–IV, s. 152, III–IV, s. 209.

¹²⁴ DRC, s. 249: „*Item habent jus emphyteoticum, super qua emphyteosi privilegium inferius est descriptum.*“

¹²⁵ Urbář ovšem zmiňuje osm lánů, viz *ibidem*, s. 249: „*Item ibidem sunt 8 lanei solventes*“.

¹²⁶ *Ibidem*, s. 249: „... *idcirco nos Otto divina et apostolice sedis providencia... presentes litteras inspecturis volumus esse notum, quod venientes ad nostri presenciam homines nostri de villa Chrassczan prope Owczar spectans [sic] ad usum et proprietatem monasterii nostri antedicti nobis humiliter supplicarunt, ut privilegium ipsorum seu locacionem emphyteoticam, ipsis factam de villa seu bonis Chrassczan predictis, quod privilegium casu et per incautam custodiam extitit eis crematum, ratificaremus seu confirmaremus. Nos igitur ex eo condicionem nostram et monasterii nostri predicti non deteriolem prospeximus sed meliorem, humilibus eorum precibus pie et paterne inclinati, non solum ratam habentes et firmam expositionem, sed etiam nostrum consensum benignum et voluntatem liberam ex nostra certa sciencia adhibemus et presentis scripti patrocínio liberaliter confirmamus et approbamus*“.

¹²⁷ *Ibidem*, s. 249: „... *idcirco nos Otto divina et apostolice sedis providencia... presentes litteras inspecturis volumus esse notum, quod venientes ad nostri presenciam homines nostri de villa Chrassczan prope Owczar spectans [sic] ad usum et proprietatem monasterii nostri antedicti nobis humiliter supplicarunt, ut privilegium ipsorum seu locacionem emphyteoticam, ipsis factam de villa seu bonis Chrassczan predictis, quod privilegium casu et per incautam custodiam extitit eis crematum, ratificaremus seu confirmaremus. Nos igitur ex eo condicionem nostram et monasterii nostri predicti non deteriolem prospeximus sed meliorem, humilibus eorum precibus pie et paterne inclinati, non solum ratam habentes et firmam expositionem, sed etiam nostrum consensum benignum et voluntatem liberam ex nostra certa sciencia adhibemus et presentis scripti patrocínio liberaliter confirmamus et approbamus*“.

¹²⁸ *Ibidem*, s. 250: „*Ceterum attendentes, quod dicti nostri homines in quibusdam locis agros habent arenosos et infertiles, propter quod ipsis dedimus et presentibus damus de nostra gracia speciali 16 jugera hereditatis ad predictam villam Chrassczan.*“

¹²⁹ *Ibidem*, s. 249–250: „... *receptis ab ipsis pro quolibet laneorum predictorum 4 sexag. gr. denar. pragens. nomine arre sive contractus, predicto jure emphyteotico condicionibus interclusis*“

¹³⁰ *Ibidem*, s. 250: „*Possunt etiam ipsi heredes ac eorum successores dictam hereditatem cuicumque equalis vel minoris condicionis, secundum quod eis placuerit, vendere seu aliquo modo alienare, qui residenciam in eisdem faciat bonis et nobis eadem jura persolvat per omnia, ut prefertur.*“ Srov. rovněž *privilegium*

nás nejenom svou stylizací či rozpisem poddanských povinností, avšak také zmínkou o poměru mezi lánem a jitem 1:72.¹³¹

Tabulka opět přehledně znázorní případné změny mezi l. 1366 a 1410.¹³²

Chrástany	1366	1410
Z lánu	2x32 gr., 4 slepice, 40 vajec, 4 gr. „pro caseis“, 6 gr. „pro ventura“, 4 ženci a oráči pro dvůr v Ovčárech, ¹³³ 6 parvů podýmného ¹³⁴	2x42 gr., 4 slepice, 42 vajec, „caseales“, „ventura“, „contribucio particularis“, ¹³⁵ 32 gr. berně

pro Ovčáry, Ibidem, s. 242: „*Habebuntque dicti homines nostri et eorum successores plenam et omnimodam potestatem dictos laneos cum structuris ac omnibus suis attinenciis vendendi, dandi, commutandi, obligandi seu quovis modo alio disponendi, prout eis melius videbitur expedire, dummodo potentibus non vendant, dent, obligent et exponant, sed solum hominibus sibi similibus et simplicibus, in quibus census nostrum et alia jura superius expressa sine difficultate requirere valeamus.*“ Současné kontinentální právo podobný právní institut nezná. Dnešní držba či nájem neumožňují zcizení držené nebo pronajaté věci. Alespoň částečně se tomuto uspořádání blíží „*leashold*“ v rámci „*common law*“, v jehož rámci se proti platu na určitou, zpravidla poměrně dlouhou dobu držiteli udělují kromě užívacího i zcizovací práva. Nicméně zde zase chybí vrchnostenský aspekt, typický pro situaci ve středověku a v raném novověku.

¹³¹ DRC, s. 249: „... *cum suis laneis ac pertinenciis, septuaginta duo jugera pro laneo computando*“. Srov. rovněž privilegium pro Ovčáry, ibidem, s. 240: „... *villam nostram Owczar nuncupatam cum 20 tribus laneis seu mansis de novo mensuratis, quemlibet laneum septuaginta duo jugera continentem, locavimus, exposuimus et vendidimus*“.

¹³² K situaci po husitské revoluci viz *Popis odcizených statků duchovenstva postoupených komoře královské roku 1454*, AČ 14, Václav Vladivoj Tomek (ed.), Praha 1895, s. 368–379, s. 374: „*It. V Chrástanech 4 člověky, a ti platie ročnieho úroka 9 k. 27 gr. 4 ½ k. 13 vajec, 21 kur.*“

¹³³ DRC, s. 250: „... *videlicet de quolibet laneo nobis et nostro monasterio antedicto 64 gr. monete predictae medietate[m] in festo S. Georgii proxime nunc venturo et reliquam medietatem in festo S. Galli inmediate sequenti nomine annue pensionis, 4 pullos, 40 ova, 4 gr. pro caseis, sex pro vectura, 4 messoris annis singulis dare et solvere tenebuntur hisque arrabunt, prout in bonis nostris ibidem Owczar est consuetum;... Preterea dicti nostri homines, heredes et eorum successores liberi erunt ab omnibus exactionibus particularibus sive steuris, pro quolibet solvent nobis singulis annis tres gr. de laeno cum censu s. Georgii excepta berna regali generali, que per fora publice proclamatur.*“

¹³⁴ Ibidem, s. 250: „*Denarios eciam decimales, qui vocantur fumales, de quolibet laneo sex parvos singulis annis solvent nobis et nostro monasterio antedicto.*“

¹³⁵ Ibidem, s. 248–249: „... *de quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt 42 gr. et pro festo S. Georgii similiter 42 gr. Item de quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt 4 pullos et pro festo S. Georgii 42 ova. Et nota, quod predicti homines ex eo solvunt magnum census, quia includuntur caseales, vectura et contribucio particularis cum messe.*“

Stejně jako v privilegii pro Velkou Lhotu se klášter zapomněl zajistit proti znehodnocování mince,¹³⁶ případný rozdíl 20 gr. lze připsat na vrub přičtení reluce k celkové dávce. Celkový plat 84 gr. ročně byl poněkud vyšší než u ostatních vsí, kde se pohyboval okolo 1 kopy. Byl však pořád ještě nižší než v Břežanech, kde dosahoval celých 108 gr.

Od předchozí Lhotky se Chrášťany lišily skladbou osedlých: nejmenší výměra ve vsi činila $\frac{3}{4}$ lánu, čtyři osedlí ze šesti však drželi více, jeden bezmála 2 lány. Kromě polí ke vsi patřilo 38 jiter luk, označovaných jako „luh“, z nichž měli poddaní platit stejně jako z polí, ovšem bez nutnosti odvádět i slepice.¹³⁷

Chrášťany		
Výměra	Počet usedlostí o dané výměře	Celková výměra usedlostí o dané rozloze
$\frac{3}{4}$	2	1 $\frac{1}{2}$
1 + 12 jiter	1	1 + 12 jiter
1 $\frac{1}{4}$	1	1 $\frac{1}{4}$
1 $\frac{3}{4}$	1	1 $\frac{3}{4}$
2 – 12 jiter	1	2 – 12 jiter
		7 $\frac{1}{2}$ (má být 8)

Němčice¹³⁸ patřily k větším osadám o výměře přes 20 lánů.¹³⁹ Založeny byly na českém právu.¹⁴⁰ Z každého z nich se mělo odvádět pouhých 60 gr. ve dvou termínech a k tomu dvě slepice,¹⁴¹ 33 gr. obecné berně¹⁴² a podýmnné.¹⁴³ Z hospody se

¹³⁶ Ibidem, s. 250: „... quod si fortassis aliquo casu emergente moneta eorundem gr. medio tempore fuerit inmutata, extunc valorem predictorum redditum similiter in quolibet termino predicto solvent nobis et monasterio nostro antedicto pagamento tunc temporis grato pariter et datur.“

¹³⁷ Ibidem, s. 250: „Item pratum penes insulam dictam [sic] vulgariter luh tenebunt dicti nostri homines, heredes et eorum successores eo jure, ut est expressum, quod se extendit ad 38 jugera, de quo nobis tantum sicut de alia hereditate in terminis supradictis per omnia, exceptis pullis dumtaxat, solvere tenebuntur.“

¹³⁸ Již listina Přemysla Otakara I. CDB II, č. 231, s. 220 z l. 1219–1222 sice zmiňuje „Jesutbora de villa Nemcihk“, ale zde se zřejmě jedná o Němčice v jižních Čechách.

¹³⁹ Součet podle DRC, s. 250 sice činí 18 platících lánů, avšak připočítáme-li ještě 1 $\frac{1}{2}$ svobodného rychtářského lánu, přiblížíme se ke 20 lánům. Rozdíl padá na vrub rozdílům v určení velikosti dalšího podílu propůjčeného rychtáři. Srov. pozn. 147.

¹⁴⁰ Ibidem, s. 251: „Habent jus bohemicale.“

¹⁴¹ Ibidem, s. 250–251: „... et de quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt 30 gr. et pro festo S. Georgii similiter 30 gr. Item de quolibet laneo solvunt circa festum Galli per 2 pullos.“

¹⁴² Ibidem, s. 251: „Item solvunt bernam generalem de quolibet laneo 32 gr. et unum gr. pro delencialibus.“

pak platilo po 40 gr. ve dvou obvyklých splátkách.¹⁴⁴ Urbář zmiňuje i v tomto případě, že by opat měl brát ohled na chudobu vesnice při vybírání zvláštní berně.¹⁴⁵

Až na jedinou výjimku drželi místní osedlí majetky o výměře vyšší než $\frac{3}{4}$ lánu. Dvě nejpočetnější skupiny tvořili lánící, třičtvrtělánící a jedenapůllánící po pěti, resp. dvakrát čtyřech osedlých z 18. Největší majetek držel opět rychtář, který kromě 1 $\frac{1}{2}$ svobodného lánu, pojištěného zvláštní listinou, držel ještě z vůle opata dalšího $\frac{1}{2}$ lánu.¹⁴⁶ Těžko říci, jaké byly jeho pravomoci, když víme, že např. z Velké Lhoty, kde také sídlil rychtář, museli poddaní chodit pro rozsouzení do Ovčár.¹⁴⁷ Přímo záznam ke vsi Němčice navíc zmiňuje, že ves měl dvakrát až třikrát do roka navštěvovat zmocněnec vrchnosti, aby předsedal soudu.¹⁴⁸

Případ vlastnictví Němčic je ovšem komplikovanější. Buď jen ukazuje, že vrchnosti – a to ani tak bohatý klášter jako Strahov – nemusely vždy nutně ovládat celou vesnici, nebo dokládá odprodej části němčického zboží. K r. 1415 totiž dvorské desky zmiňují smrt Matyáše, řeč. Korček, který zůstavil majetky v Ohařích, Ohařičkách, Němčicích a Vchistech.¹⁴⁹ Proti královskému nároku se měl tehdy ohradit prostřednictvím Alše z Býchor Jan Korček z Ohař, který se hájil deskovým zápisem dosvědčujícím, že r. 1407 od Václava Šacha z Ohař za ručení Hereše z Býchor koupil za 15 kop gr. plat 80 gr. se selskými usedlostmi a podsedky v Němčicích.¹⁵⁰ Výše platu dovoluje usuzovat, že rozsah tohoto majetku nebyl příliš značný a lze jej srovnat s výší dávek z jedenaupůlánové usedlosti. Dědický podíl

¹⁴³ Ibidem, s. 251: „*Item solvunt denarios fumales.*“

¹⁴⁴ Ibidem, s. 254: „*Item ibidem est una thaberna, et pro festo S. Galli solvit 20 gr. et pro festo S. Georgii similiter 20 gr.*“

¹⁴⁵ Ibidem, s. 251: „*Item solvunt contribucionem particularem, que debet esse graciosior aliis bonis, quia [sunt] pauperes.*“

¹⁴⁶ Ibidem, s. 251: „*Item demptis supradictis laneis iudex habet 1 $\frac{1}{2}$ laneum, unum liberum, qui est et exspectat ad iudicem, de quo servit monasterio exigendo census et alia jura ac eciam portando ad monasterium, ut in privilegio iudicis ipsius continetur; sed $\frac{1}{2}$ laneum tenet ad voluntatem domini abbatis.*“ Podle rozpisu ovšem navíc držel „... 3 quartalia et 7 jugera“, srov. Ibidem, s. 251.

¹⁴⁷ Viz pozn. 114.

¹⁴⁸ Ibidem, s. 251: „*Item quandocumque procurator monasterii venerit iudicio presidere bis vel ter in anno, dicti homines debent sibi de congruis expensis providere simul et coniunctim, ut moris est ab antiquo.*“

¹⁴⁹ AČ 36, č. 11, s. 678–679: „*In villa Oharz, Oharczy, Nyemcziczich et in Wchistech Mathias dictus Korczek de ibidem decessit. Litt. procl. in Colin die dominico in die s. Michaelis archangeli emanavit. Cuius predicta bona ad d. regem legitime sunt devoluta.*“

¹⁵⁰ Ibidem, č. 11, s. 679: „*Wenceslaus Sach de Oharz prot. coram benef. Prag., quod hereditatem suam, in Nyemczicz, LXXX gr. census annui cum curiis rusticalibus et subside et altero dimidio laneo agrorum, cum agris, pratis, silvis et omni libertate ad ea pertinente vendidit Johanni de Oharze et suis heredibus pro XV sexagenis gr. Pragensium.*“

Václava z Němčic po otci Albíkovi ve výši 60 kop potvrzuje i listina k 31. květnu 1419,¹⁵¹ jinak ovšem dědictví po Matyášovi připadlo králi, který jej udělil jako vyšehradské léno Prokopovi a Markvardovi ze Soběšina.¹⁵²

Němčice		
Výměra	Počet usedlostí o dané výměře	Celková výměra usedlostí o dané rozloze
5/8	1	5/8
3/4 +	4	3 + 15,5 jiter
1 +	5	5 – 4,5 jitra
1 1/4 +	3	3 3/4 + 7 jiter
1 1/3	1	1 1/3
1 1/2 +	4	6 – 5,5 jiter
		20 1/4 + 12,5 jiter (18)

Asi nejvýznamnější osadou v rámci ovčárského zboží byly Ovčáry. Lokovány byly na emphyteutickém právu¹⁵³ proti sumě 6 kop gr.¹⁵⁴ a platu, jak dosvědčuje také listina z r. 1370.¹⁵⁵ Kromě faráře zde sídlil rychtář, který měl rozsuzovat i spory v okolních vsích.¹⁵⁶ Za jistou indicií významu vsi lze považovat i její výměru 25 lánů,¹⁵⁷ rozdělených mezi 16 osedlých. Jak naznačuje již poměr mezi těmito dvěma veličinami, drželo jen pět osedlých méně než lán včetně. Mezi osedlými jsou jako v jediné vsi zmiňovány i tři ženy, Marta s 1/2 lánem, lánice Válková a Kněchová se statkem o rozloze 9/8 lánu.¹⁵⁸

¹⁵¹ *Výtahy z listin rozličných od roku 1371 do 1471*, AČ 3, č. 212, s. 493.

¹⁵² AČ 36, č. 11, s. 679.

¹⁵³ DRC, s. 240–242. Srov. rovněž ibidem, s. 239: „... *habet privilegium super emphiteosi*“.

¹⁵⁴ Ibidem, s. 240: „*Quorum quidem 23 laneorum unumquemque vendidimus pro 6 sexag. gr. denariorum prag. cum structuris, domibus, aquis, pratis et pascuis, agris cultis et incultis, silvis, scilicet Horka et luto, (quam silwam, scilicet Horkam, nunquam debent extirpare seu erradicantes evellere, sed bene poterint succindere, quociens eis fuerit oportunum) et metis, circumferenciis et limitibus ac omni libertate et voluntate quibus dicta villa ab antiquo et exnunc uti consuevit et fruebatur, jure eodem et libertate dicti homines nostri et eorum successores uti debent et fruentur in pacifica libertate.*“

¹⁵⁵ K charakteru držby viz pozn. 131.

¹⁵⁶ Srov. pozn. 115. Zmíněn je ovšem pouze jménem v privilegiu pro Ovčáry, srov. ibidem, s. 240.

¹⁵⁷ Ibidem, s. 239: „*Item ibidem sunt 25 lanei solventes cum illis duobus laneis Andreaczkonis*“.

¹⁵⁸ Ibidem, s. 240: „*Item Martha habet 1/2 lan. Item Walkowa habet 1 lan. Item Knyechowa habet 5 quart. minus 1/2 quart.*“

Z lánu se platilo dvakrát 30 gr. a k tomu ještě další dva gr. na sv. Jiří za soud,¹⁵⁹ 6 gr. zvláštní berně,¹⁶⁰ 33 gr. berně obecné¹⁶¹ a podýmnné ve výši ½ gr.¹⁶² Nadto museli na Havla odvádět 3 strychy ječmene a 3 strychy ovsa kolínské míry, věrtel konopí a k tomu 4 slepice.¹⁶³ Na příkaz opata rovněž měli převážet pro klášter zboží.¹⁶⁴ Pro sledování vztahu mezi strahovskými državami a Kolínem je cenné vědět, že dávky v obilí měli poddaní uložit právě v Kolíně.¹⁶⁵ Kromě osedlých platil klášteru i hospodský, a to ve dvou termínech po 30 gr.¹⁶⁶

Ovčáry		
Výměra	Počet usedlostí o dané výměře	Celková výměra usedlostí o dané rozloze
½	2	1
5/8	1	5/8
¾	1	¾
1	2	2
1 1/8	1	1 1/8
1 3/8	2	2 3/4
1 ½	3	4 ½
1 7/8	1	1 7/8
2	1	2
2 ¼	1	2 ¼
2 ½	1	2 ½

¹⁵⁹ Ibidem, s. 239: „... et [de] quolibet laneo pro festo S. Galli solvunt 30 gr. et totidem pro festo S. Georgii. Item solvunt eciam pro festo S. Georgii de quolibet laneo per 2 gr. pro expensis judicialibus.“

¹⁶⁰ Ibidem, s. 239: „Item solvunt eciam contribucionem particularem de quolibet laneo per 6 gr., quocines et quandocumque fuerit inposita.“

¹⁶¹ Ibidem, s. 239: „Item solvent bernam generalem de quolibet laneo per 32 gr. et 1 gr. pro delencialibus.“

¹⁶² Ibidem, s. 239: „Item solvent denarios fumales, de quolibet laneo per ½ gr.“

¹⁶³ Ibidem, s. 239: „Item solvunt eciam pro quolibet laneo 6 strichones bladi, tres ordeí et 3 strichones avene mesure coloniensis circa festum S. Galli, et reponere debent in Colonia vel in bonis ad mandatum domini abbatis vel procuratoris. Item de quolibet laneo solvunt 4 pullos et hoc circa festum S. Galli et unum quartale de canapo nomine wiertel.“

¹⁶⁴ Ibidem, s. 239–240: „Item debent venatum transire ad mandatum domini abbatis, prout [est] pro monasterio reservatum.“

¹⁶⁵ Viz pozn. 161.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 240: „Item ibidem est una thaberna jure emphiotetico, et solvit pro festo S. Galli 30 gr. et pro festo S. Georgii 30 gr. et alia jura solvit, prout in littera continetur.“

3	1	3
		24 $\frac{7}{8}$ lánu

I zde můžeme srovnat platy v rozmezí 40 let.

Ovčáry	1370	1410
Z lánu	2x30 gr.; 2x1 gr. za soud; 33 gr. obecné berně; 6 gr. zvláštní berně; $\frac{1}{2}$ gr. podýmné Na sv. Martina: 3 strychy ječmena a 3 strychy kolínské míry ova, věrtel konopí, 4 slepice; povoz ¹⁶⁷	2x 30 gr.; 2 gr. na sv. Jíří za soud; 33 gr. berně obecné; 6 gr. zvláštní berně; podýmné ve výši $\frac{1}{2}$ gr. Na Havla: 3 strychy ječmena a 3 strychy kolínské míry ova, věrtel konopí, 4 slepice; povoz ¹⁶⁸

Nelze však mezi nimi vysledovat velký rozdíl, pouze při odvádění dávek v obilí se termín přesunul ze sv. Martina na sv. Havla.¹⁶⁹ Rovněž platba dávký „za soud“

¹⁶⁷ Ibidem, s. 240–242: „... istis tamen condicionibus subnotatis, videlicet quod quilibet possessor seu cultor laneorum predictorum de quolibet laneo solvet et solvere debet annis singulis in perpetuum pro annuo censu unam sexag. gr. prag., qui sexagint pro 1 sexag. computatur, vel purum argentum, si medio tempore moneta dictorum grossorum fuerit inmutata, in valore equali nomine census solvere tenetur et debet contradiccione qualibet non obstante in terminis subnotatis, in festo videlicet S. Galli $\frac{1}{2}$ sexag. gr. prag. et in festo S. Georgii similiter mediam sexag. gr. predictorum. Item solvent 6 strichones bladi, 3 videlicet ordeí et 3 avene, in omnem eventum. Et illud blandum utriusque grani debent dare et datum reponere in civitate Coloniensi ad discretum hospitem per judicem vel procuratore nostrum eis deputatum in festo S. Martini contradiccione semota. Item solvent quilibet eorum de grano canapi unum quartale, quod vulgariter wiertel nominatur, in festo S. Martini ad eundem hospitem in Colonia reponentes. Item solvent in festo S. Martini de quolibet laneo quatuor pullos; illos reponere debent ad procuratorem nostrum in Lhota Minori contradiccione omni semota. Item domino abbate, qui fuerit pro tempore, dictam villam pro iudicio bis in anno celebrando visitante, licet propria veniat in persona vel procuratorem loco sui transmiserit, de quolibet laneo solvent unum gr. pragensem pro expensis. Item quandecumque et quocienscumque rex Boemie, qui fuerit pro tempore, exactionem monasterio nostro duxerit inponendam, extunc de quolibet laneo sex gr. dabunt et solvent pragenses. Item pro berna regali, quando fuerit per fora publice proclamata, quilibet possessor laneorum predictorum solvet nobis et monasterio nostro 32 gr. pragen. et unum gr. pragen. pro delencialibus, dictis vulgariter smazne, contradiccione qualibet non obstante. Item fumales solvere debent et tentur, prout moris est, de quolibet laneo $\frac{1}{2}$ gr. pragen. Venaciones vero universas pro nobis et procuratoribus nostris penitus reservamus.“

¹⁶⁸ Srov. pozn. 160–167.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 241: „Item solvent 6 strichones bladi, 3 videlicet ordeí et 3 avene, in omnem eventum. Et illud blandum utriusque grani debent dare et datum reponere in civitate Coloniensi ad discretum hospitem per judicem vel procuratore nostrum eis deputatum in festo S. Martini contradiccione semota. Item solvent

byla r. 1370 ještě rozložena do dvou termínů.¹⁷⁰ Cenné je však zjištění, že slepice museli poddaní odvádět klášternímu správci do Lhotky.¹⁷¹

Díky tomu, že listina obsahuje výčet poddaných – v listině jsou jmenováni jako „kmeti“ – lze uvažovat i o změnách v majetkové struktuře vesnice. Oproti 17 osedlým na počátku 15. století se r. 1370 setkáme se 24 jmény.¹⁷² Muselo tedy v průběhu dvou generací dojít ke zvětšování průměrné velikosti usedlostí.

Kromě svých polností disponovali – podobně jako poddaní v několika dalších vesnicích – i obecní půdou, a to o rozloze $\frac{3}{4}$ lánu, z nichž se platilo jako z usedlostí.¹⁷³ Dále ke vsi patřil les Horka a „Luto“, jež měli poddaní využívat a o nějž měli pečovat jako „dobří hospodáři“.¹⁷⁴

Podobně jako v listině pro Jestřabí Lhotu figurují i v tomto dokumentu zemani z blízkého okolí Markvard z Jezeřan, Janek z Veltrub a Hereš z Býchor, kteří kvůli této listině vážili cestu až na Strahov.¹⁷⁵

Srovnání mezi výší dováděných dávek a údaji *Tereziánského katastru* o bonitě tamní půdy nepotvrzuje tezi o vzájemné provázanosti obou jevů – nejmenší plat za lán plynul klášteru z Ovčár, byť tamní půda byla zdaleka nejúrodnější.¹⁷⁶

quilibet eorum de grano canapi unum quartale, quod wlgariter wiertel nominatur, in festo S. Martini ad eundem hospitem in Colonia reponentes.“

¹⁷⁰ Ibidem, s. 241: „*Item domino abbate, qui fuerit pro tempore, dictam villam pro iudicio bis in anno celebrando visitante, licet propria veniat in persona vel procuratorem loco sui transmiserit, de quolibet laneo solvent unum gr. pragensem pro expensis.*“

¹⁷¹ Ibidem, s. 241: „*Item solvent in festo S. Martini de quilibet laneo quatuor pullos; illos reponere debent ad procuratorem nostrum in Lhota Minori contradiccione omni semota.*“

¹⁷² Ibidem, s. 241: „*... hominibus nostris seu kmetonis: Pechanczony, Myrkony, Klaniczkoní, Duchkoní, Swachoní, Mathie, Jachkoní, Maczoní, Mauricio, Markoní, Peschconí, Vothuschoní, Myrkoní, Briccio, Niklyno, Rzehakoní, Krzyzne, Niklino, Wienkoní, Barthakoní, Witkoní, judici Mathie, Radnikoní, Zwyrzoní et heredibus eorum ac heredum suorum successoribus.*“

¹⁷³ Ibidem, s. 241: „*Et precipue $\frac{1}{2}$ laneum cum uno quartali, quod est ultra metas limitatats mensuratam, habebunt pro re publica, quod wlgariter obczizna nuncupatur, quem $\frac{1}{2}$ laneum cum quartali predicto libertati ipsorum duximus deputandum.*“

¹⁷⁴ Ibidem, s. 241: „*... silvis, scilicet Horka et luto, (quam silwam, scilicet Horkam, nunquam debent extirpare seu erradicantes evellere, sed bene poterint succindere, quociens eis fuerit oportunum) et metis, circumferenciis et limitibus ac omni libertate et voluntate quibus dicta villa ab antiquo et exnunc uti consuevit et fruebatur.*“ Termínu užívám ve smyslu dnešního práva.

¹⁷⁵ Ibidem, s. 242: „*Testes horum sunt nobiles viri Markwardus de Jezerzan, Jenko de Weltrub, Herzscho de Bychor. Datum in monasterio nostro Strahoviensi predicto anno domini MoCCCXXo primo die Scti Galli confessoris gloriosi.*“

¹⁷⁶ Srov. stejně nejednoznačné výsledky pro Tábořsko, jak je zjistil F. ŠMAHEL, *Dvanáct pramenných sond*, s. 298–299.

Název	Celková výměra	Počet osedlých	Bonita dle TK ¹⁷⁷	Plat na lán
Břežany	25 (25 ½)	28	x	44+64 gr., 4 slepice, 2 ženci
Jestřábí Lhota	22 ¾	23	6	2x34 gr., 3 slepice, 10 gr. zvláštní berně
Lhotka	3 ⅞	7	?6	2x34 gr., 4 slepice, 40 vajec, orba, zvláštní berně – chudoba
Chraštany	7 ½	6	?	2x42 gr., 4 slepice, 42 vajec + caseales + ventura + contribucio (?)
Němčice	20 ¼ + 12,5 j.	19	?7	2x30 gr, 2 slepice, zvláštní berně – chudoba
Ovčáry	24 ⅞ lánu	17	4	2x 30 gr., 2 gr. na sv. Jiří za soud, 6 gr. zvláštní berně, Na Havla: 3 strychy ječmene a 3 strychy ova, větel konopí, 4 slepice; povoz

Zároveň Ovčáry spolu s Němčicemi vykazovaly největší průměrnou výměru usedlostí, jež tamním osedlým dovolovala asi nejlépe splácet uvedené dávky. Nutno ovšem dodat, že většina osedlých ve všech vsích disponovala poměrně slušnými výměrami, což spolu s přítomností hned několika případných odbytišť mohlo

¹⁷⁷ Tereziánský katastr český 2.

	Číslo	Str.	Hospodářů/výnos/výsev ve striších	Zvláštní poznámky
II				
Podbřeží (?Břežany)	730/18	55	11/7/524	
Jestřábí Lhota	730/9	54	11/6/534+173	močalovitá pole, vysoká a černá
Lhotky ?	804/10	84	6/6/79	
Němčice	730/10	54	16/7/315	
Ovčáry	730/7	54	17/4/1040+163	močalovitá pole, vysoká a černá

tamním zemědělcům skýtat dosti slušné ekonomické možnosti.¹⁷⁸ Srovnáme-li nejčastější výměry poddanských usedlostí na jednotlivých klášterních panstvích, zjistíme, že větší usedlosti s výměrou blížící se lánu převažovaly kromě Ovčárecka rovněž na majetcích ostrovského klášterství, případně na statcích kláštera Sedlec.¹⁷⁹

Panství ¹⁸⁰	1/4–1/2 lánu	1/2–3/4 lánu	3/4–1 lán
Třeboň 1378	35 %	41 %	11,5 %
Příbram 1379	36,5 %	22 %	14 %
Ostrov 1390	–	27 %	58,75 %
Mnichovo Hradiště 1400	21 %	29 %	37 %

Název	Právo	Výměra	Nejčastější výměra
Břežany	České	25 (25 1/2)	1 lán (9x)
Jestřábí Lhota	Emfyteutické	22 3/4	1/2 a 1 1/2 (2x4x)
Lhotka	České	3 7/8	–
Chraštany	Emfyteutické	7 1/2	3/4 (2x)
Němčice	České	20 1/4 + 12,5 j.	1 (5x)
Ovčáry	Emfyteutické	24 7/8 lánu	1 1/2 (3x)

Již několikrát jsme narazili na doklady vazeb ovčárského zboží na blízké královské město Kolín. Analyzovaný purkrecht umožňuje slabě naskicovaný obrázek doplnit o další črty. Kolín zde totiž nefiguruje jen jako „bezpečné místo“, či jako překladiště naturálních dávek, ale také je ustanoven jako odvolací stolice ve sporech mezi poddanými a klášterem,¹⁸¹ a to podstatně dříve, než r. 1381 Václav IV.

¹⁷⁸ Ceny obilí v Praze (i ve Velké Vsi u Prahy) se na sklonku 14. století a na počátku století následujícího pohybovaly okolo 5 gr. za korec, srov. František GRAUS, *Chudina městská v době předhusitské*, Praha 1949, s. 189–190, 195.

¹⁷⁹ R. NOVÝ, *Studie o předhusitských urbářích*, s. 46–48.

¹⁸⁰ Převzato z práce Rostislav NOVÝ, *Ostrovské urbáře z let 1388 a 1390. K situaci venkovského lidu v době předhusitské*. Praha 1961 (= SNM A 15, 1961), s. 29.

¹⁸¹ DRC, s. 242: „*Preterea cum inter nos vel homines nostros aliquid emerserit questionis, ita videlicet quod ex utraque parte iudicio nostro stare nequiverimus, extunc appellare poterint vel poterunt in civitatem Coloniensem, justiciam inde recepturi.*“

udělil Kolínu popravu v rámci „kolínského okrsku“, „in districtu Coloniensi“.¹⁸² To naznačuje, že přesunem různých soudních pravomoci prostřednictvím imunit a dalších privilegií na jednotlivé vrchnosti nemuselo nutně docházet k úplnému rozbití právního pořádku v zemi. Naopak lze spíše uvažovat o tom, zda imunity ve své době neznamenaly spíše udělení práv, které panovník nebyl sám s to efektivně vykonávat, do rukou těch, kteří tuto moc měli. Museli bychom je pak považovat spíše za způsob, jak navázat různé lokální systémy řešení konfliktu na jeden zdroj legitimacy, panovníka. (Ostatně úvahy v tomto smyslu již zazněly v souvislosti s hodnocením merovejských imunit 7. století.¹⁸³ Úzce souvisejí s přehodnocováním našich představ o fungování moci, která přestává být považována za důsledek uplatňování fyzického násilí (nebo přinejmenším práva na něj) a začíná být spíše dáována do souvislosti se schopností ovládnout způsoby komunikace.¹⁸⁴)

Zmínil jsem již, že Ovčáry byly rovněž sídlem farnosti. V pramenech se objevuje mezi l. 1357 a 1386. Díky rejstříku papežských desátků víme, že platila po 15 gr. a patřila tedy mezi průměrně vybavené farnosti.¹⁸⁵ Spadala pod kolínský děkanát kouřimského arciděkanátu, což jistě přispívalo k posilování vazeb ovčárec-kého zboží na blízký Kolín. V jejím čele obvykle stál některé z premonastrátských kanovníků.¹⁸⁶

Kromě těchto několika málo zmínek narazíme na ovčárského faráře již jen jednou, a to jako na exekutora při směně mezi jezeřanským farářem Václavem a Benešem ze Zdebuzevsi.¹⁸⁷ Naopak při změnách při ovčárském kostele sehrávali obvykle roli exekutorů blízcí faráři z Jezeřan¹⁸⁸ a Býchor,¹⁸⁹ jimž sami posloužili jako exekutoři.

¹⁸² CIM II, č. 572, s. 735–736 ke 22. srpnu 1381.

¹⁸³ Mezi prvními Eugen EWIG, *Das Privileg des Bischofs Berthefrid von Amiens für Corbie von 664 und die Klosterpolitik der Königin Balthild*, Francia 1, 1973, s. 62–113. Důkladně Barbara H. ROSENWEIN, *Negotiating Space. Power, Restraint, and Privileges of Immunity in Early Medieval Europe*, Ithaca 1999.

¹⁸⁴ Srov. např. Michael FOUCAULT, *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*, Praha 2000; George LAKOFF – Mark JOHNSON, *Metafory, kterými žijeme*, Brno 2002; z historické literatury např. Steffen PATZOLD, *Episcopus. Wissen über Bischöfe im Frankenreich des späten 8. bis frühen 10. Jahrhunderts*, Ostfildern 2009.

¹⁸⁵ PD, s. 49 a 59. Srov. Rostislav NOVÝ, *K sociálnímu postavení farského kléru v Čechách v době předhusitské*, SH 9, 1962, s. 137–192 a dále v textu.

¹⁸⁶ LC I/1, s. 57 k 18. 7. 1357; LC II, s. 88 k 7. 3. 1373; LC III–IV, s. 7 k 3. 3. 1374; Ibidem, s. 181 k 30. 3. 1386; SA II, č. 447, s. 69.

¹⁸⁷ LC III–IV, s. 163–164 k 17. 12. 1383.

¹⁸⁸ Ibidem, s. 181.

¹⁸⁹ LC I/1, s. 57.

Gotický kostel, při kterém ovčárecký farář sídlil, byl zasvěcen sv. Jakubovi Většímu. K jeho zbudování došlo zřejmě v druhé polovině 14. století. V r. 1843 se sice dočkal rozšíření, avšak do našich časů se nedochoval: v l. 1903–1906 byl totiž zbořen.¹⁹⁰

Název	Pokud hospoda, tak platí
Břežany	2x30 gr.
Jestřábí Lhota	2x25 gr.
Lhotka	–
Chraštany	–
Němčice	2x20 gr.
Ovčáry	2x30 gr.

Sedlecká zboží

Klášter v Sedlci vděčí za své založení urozenému Miroslavovi a řadí se tak mezi nejstarší šlechtické fundace na českém území.¹⁹¹ Na rozdíl od ostatních klášterů nebyl námi zkoumanému území příliš vzdálený. Navíc jsme schopni přesněji podchytit, kdy se v blízkosti Kolína majetkově zachytil. Přesto většina zmínek dokumentuje spíše než majetkový vzestup sedleckého kláštera jeho pád. Situaci rovněž komplikuje, že několik z klášterních vsí nese poměrně časté jméno (Mnichovice, Nová Ves, Popovice), a tudíž není vždy snadné spojit pramennou zmínku s konkrétní lokalitou. Navíc se sedlecký urbář z první poloviny 14. století bohužel nedochoval vcelku.¹⁹²

Majetky v okolí Kolína k původnímu věnu sedleckého kláštera nepatřily. Dokažuje to listina Hynka z Dubé z 23. května 1289, jež upravuje postavení klavarského mlynáře.¹⁹³ Hynek v ní daroval základ budoucího klavarského mlýna Martinovi,

¹⁹⁰ *Umělecké památky Čech 2*, s. 566–567.

¹⁹¹ CDB I, č. 155, s. 155–157.

¹⁹² Srov. Jaroslav NUHLÍČEK, *Zlomek urbáře kláštera sedleckého ze třicátých let 14. století*, SAP 7, 1957, s. 226–270.

¹⁹³ RBM II, č. 1474, s. 636 k 23. květnu 1289: „... *fundum siue clausuram molendinorum in vila nostra Crewer super Albea flumine donauimus – Martino quondam Syffridi, ciui Pragensi, et Cunrado, molendinario dicto Cunfrunt, ac ipsorum vniuerisis heredibus ad pondendum et construendum per ipsos molendinum*

synovi zesnulého pražského měšťana Siffrida, a mlynáři Konrádovi a jejich dědicům. Oba neměli nic platit první rok po spuštění, ovšem v následujících letech již měli odvádět dvě pětiny svých příjmů Hynkovi a nad to ročně 8 prasat. Hynek také přislíbil platit dvě pětiny berně. Při případném poškození mlýna si ovšem vymínil vypomoci nanejvýše dřevem ze svých lesů. Mlýn mohli Martin a Konrád zcizit, ovšem každý další mlynář měl být zavázán stejnými platy a povinnostmi jako oni. Mlýn zde stával ještě koncem první třetiny 14. století, neboť jej ve své listině pro město Kolín zmiňuje král Jan – Klavary (a proti nim ležící Quentinův dvorec) jsou jedním z mezníků oblasti, kde Kolínským udělil svobodný rybolov, druhým byl Starý Kolín.¹⁹⁴

Hynkovi ovšem nepatřily pouze Klavary. Listina z 13. října 1290 dokazuje, že v té době vlastnil i vsi Břežany,¹⁹⁵ Novou Ves a Radhostice. V řečené listině Václav II. potvrzuje jejich prodej sedleckému klášteru, a tak alespoň víme, kdy se klášter v námi sledované oblasti poprvé majetkově angažoval.¹⁹⁶ Jak je Hynek nebo jeho předci získali, nevíme. Stejně tak se lze jenom dohadovat, co Hynka přimělo k odprodeji poměrně výhodného majetku v blízkosti vznikajícího města. Domnívám se, že můžeme připustit i jistou míru nátlaku ze strany krále, kterému se jako příhodnější soused nedávné lokace mohl jevit spíše klášter, než šlechtic.

U Nové Vsi lze předpokládat její kolonizační původ. Naopak toponomastika dovoluje předpokládat značné stáří osady Klavary – Šmilauer výskyt osad tohoto jména spojuje pouze s nejstarším sídelním územím, které označuje A a B.¹⁹⁷ Těžko co říci ke vsi Radhostice, kterou se v pramenech bohužel nedaří jinak zachytit a jež snad byla totožná s Hradištěm.

Kromě této trojice držel sedlecký konvent v okolí Kolína vsi Brankovice, Licko a Mnichovice. Na rozdíl od níže zmíněných osad však nevíme, jak a kdy je získal.

---

in eisdem fundo et flumine“. Lhůta osvobození od platů je v daném případě nejkratší známá, srov. F. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu* 2, s. 86.

¹⁹⁴ Listinou RBM III, č. 1286, s. 503 k 6. 3. 1327 král Jan obnovuje kolínská městská práva „... *item foras ciuitatem quatuor laneos ab omni census sive collecte sive generalis steure seu berne angaria liberos omnimode et exemptos una cum duabus piscinis ac duobus molendinis in vila Tschitern situatis et piscatura in Albea ab obstaculo curie Quentini sive molendini, quod Chrewern dicitur, usque ad Antiquam Coloniam, ubi gades eiusdem hereditatis suis limitibus distinguuntur*“.

¹⁹⁵ Nejedná se ovšem o Břežany, ležící severně od Kolína, jež patřily Strahovu, ale o ves na jih od města, jež leží již mimo oblast našeho zájmu.

¹⁹⁶ RBM II, č. 1517, s. 653 k 13. 10. 1290: „... *bonorum et villarum Brsesan prope Pobor, predium Sedlicensis monasterii, iacentium in Churimensi prouincia et villarum Noue uille, Chrawar et Radhostitz prope Coloniam cum omnibus pertinentiis... ex utraque Albie fluii*“.

¹⁹⁷ V. ŠMILAUER, *Osídlení Čech*, s. 37.

Název jedné ze vsí, Mnichovic, by snad dovoľoval spojovat její založení s klášterními kolonizačními aktivitami, ovšem tuto hypotézu nutno považovat za velmi vratkou.

U ostatních lokalit si vůbec nemůžeme být jisti, poprvé se v pramenech objevují až v průběhu 14. století. Navíc se s nimi většinou setkáme buď v konfirmačních knihách, nebo v zástavních zápisech.¹⁹⁸

Zřejmě nejstarší ztrátou se staly vsi Brankovice a Mnichovice. Není ani divu, neboť se jedná o lokality v těsné blízkosti Kolína – Mnichovice jsou dnes pouhým předměstím Kolína, Zálabím, podobně i Brankovice, které již zanikly. Podle listiny z r. 1408 je klášter prodal již o šedesát let dříve, avšak to, že se problém s majetkovým určením vsí řešil ještě počátkem 15. století, ukazuje, že věc ta nebyla nesporná.¹⁹⁹ Ostatně k definitivní dohodě mělo dojít až r. 1410, kdy 2. července opat Jakub se souhlasem Bohunka z Drahubudic řeč. Kozlík, Hammana Aldanowa, Kryštofa Versuchera a měšťana Ticze Clemsena z Kutné Hory Kolínským prodal veškerá svá práva ke vsím Mnichovice a Brankovice za 130 kop gr. a vyhradil si nejenom to, že klášteru zůstane lom, mlýny a další majetky v blízkosti Kolína, ale také vymohl svým poddaným právo docházet do těchto mlýnů a lomu po mostě bez dalších poplatků.²⁰⁰

Bohužel netušíme, jak tyto vsi klášter získal, kdy a od koho. Ve světle nedávno objevené listiny se totiž osudy vsí Mnichovice a Brankovice jeví poněkud pestřejší, než se dříve zdálo. Ona listina je sice zachována až v opise z první poloviny 15. století, nevyskytly se však žádné pochybnosti o její pravosti.²⁰¹ Hlásí se k 16. říjnu 1315 a vystavena byla v Kolíně. Touto listinou dva pražští měšťané Konrád a Friedrich odevzdali skupině měšťanů proti závdavku 6 kop gr. za lán a proti platu

¹⁹⁸ K sedlecké klášterní državě a její struktuře Rostaslav NOVÝ, *Studie o předhusitských urbářích*, SH 13, 1965, s. 5–64, 46–48. K jejímu rozpadu viz Jaroslav ČECHURY, *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášternímu velkostatku v předhusitských Čechách*, Praha 1989 (= SNM A 42, 1988, s. 7–72); Jaroslav ČELAKOVSKÝ – Václav VOJTÍŠEK, *Klášter sedlecký, jeho statky a práva před válkami husitskými*, Praha 1916. Ke dvorům Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Středověké dvory sedleckého kláštera*, Památky středních Čech 2/7, 1993, s. 32–39.

¹⁹⁹ V listině CIM II, č. 825, s. 1092–1094, 1093 k 21. 6. 1408 Václav IV. nařídil kolínským měšťanům, aby platili městskou daň; před purkmistrem a konšely čáslavskými, kouřimskými a nymburskými dále vyznali Markvart Chudý z Veltrub, Jan Korček z Korče, Hereš a Aleš z Býchora a Mareš řeč. Žák z Bohuňovic ad. „*tam rurenses quam villani, ab antiquis temporibus in districtu civitatis... circumsedentes*“, že ves Mnichovice naproti Kolínu přes řeku už 60 let i se všemi právy náleží Kolínu.

²⁰⁰ RBMV III, č. 621, s. 248. Srov. CIM II, č. 825, s. 1092–1094, 1093–1094.

²⁰¹ Jejím objevitelem je kodikolog Stanislav PETR, *Vztahy Kolína k „zálabskému předměstí“ na počátku 14. století ve světle nových pramenů*, Archivní prameny Kolínska 3, 1993, s. 3–11, který ji také důkladně popsal, editoval a přeložil.

své dědiny Brankovice a Mnichovice.²⁰² Ty zřejmě oba měšťané drželi jako lokátoři a nevlastnili jako jejich majitelé.²⁰³ V každém případě oba dokumenty ukazují zájem Kolína jako města i jeho obyvatel na blízkých vsích.

Přirozené, již geografickou blízkostí dané vazby Kolína k Mnichovicím navíc potvrzuje i odkazy kolínských měšťanů – r. 1366 Jan z Maliny dotoval oltář sv. Ducha 6 kopami gr., z nichž čtyři byly zajištěny na 4 ¼ lánu patřících k mnichovické usedlosti Henczlina rychtáře z „Bedissim/Rissim“ mezi dvory spoluměšťanů Jana z Uher a Mertlina; zbylé 2 kopy gr. byly pojištěny na domě a parcele Jindřicha Strawse.²⁰⁴ Také měšťan Pecold Eylawer zajistil r. 1371 oltář sv. Šimona Judy při kolínském farním kostele z výnosů z poloviny Mnichovic a ustanovil k němu kněze Mikuláši Hoczinplocze.²⁰⁵ O něco později, r. 1387, další kolínský měšťan Mikuláš Faber při kostele sv. Klimenta zřídil oltář Sv. Kříže s příjmem 15 kop gr. vázaným na jeho mnichovický dům.²⁰⁶ Městská kniha rovněž k r. 1393 zmiňuje, že jeden z tamních dvorů vlastnil Henslin Hauptman, od něhož jej získal Václav Hamer.²⁰⁷ Platy na tamních domech držela i vdova Margareta po Winklerovi z Lošan, jež jimi zajistila lázeň pro chudé jednou ročně.²⁰⁸

---

²⁰² S. PETR, *Vztahy Kolína*, s. 9: „... homines viri Conradud Gynochlini et Fridricus in Gallicos, cives Pragenses in nostri constituti presencia de bona et libera voluntate et heredum suorum, receptis primo sex sexagenis grossorum Pragnsium, de quolibus (!) laneo inferius annotato pro torta, que vulgariter autleyt dicitur, diviserunt, tradiderunt et dederunt locacionis tytulo pro se et suis heredibus villas hec seu hereditates suas dictas Brankowicz et Mechowitz, ad quas pertinent XIIIor lanei cum medio mensurati, sit quilibet colonus contentus sit in sua mensura pro censu annuo inferius annotato, honestis viris“.

²⁰³ Ibidem, s. 9: „... diviserunt, tradiderunt et dederunt locacionis tytulo pro se et suis heredibus villas hec seu hereditates suas dictas Brankowicz et Mechowitz“.

²⁰⁴ LE I, č. 118, s. 58: „... testamenti facti per Johannem olim de Malina... 6 sexag. gr. Prg. annui census in agris... prope civitatem... dictam situatis ultra Albeam, puta Henczlini judicis de Bedissim/Rissim concivis in 4 laneis et uno quartali agrorum, pertinentibus ad curiam... Henczlini collatam in Michowicz inter curias Johannis de Ungaria et Mertlini...concivium nostrorum 4 sexg. gr., et 2 sex. gr.... in domo et area Henirici Straws concivis nostri“.

²⁰⁵ LC III–IV, s. 120–121.

²⁰⁶ LE VI, s. 241.

²⁰⁷ KMK, fol. 357: „Curia et hereditas Henslini Haupman in Michowicz apropiantur Wenczeslao Hamer iure civili et pro liberatione huius hereditatis promisit idem Haupman et Lorencz filius fratris sui et Wenczesslaus de Badrsch secundum ius nostre civitatis. Actum in pleno consilio in vigilia sancti Thome apostoli Anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo 3°.“

²⁰⁸ KMK, fol. 614 k 1401: „Testamentum Margarethe Winklerinne. ... Item de illo censu quem habet super domos in Michowicz debet facere suo balnea pauperibus singulis annis debet etiam dictus Hable in articulo vetatum (?) unum alium provisorem eligere loco sui. Actum in pleno consilio et depositum idem iurati et testantur feria quarta post reminiscere anno ut supra.“

V okolí Kolína stávala i ves Licko. Mnoho o ní nevíme, snad jen že ji klášter zřejmě záhy ztratil – Vávra prodej datuje do r. 1359.²⁰⁹ V literatuře se s odkazem na Vávrovy *Dějiny Kolína* sice uvádí, že r. 1373 byl tamní dvůr pustý.²¹⁰ Není příliš pravděpodobné, že by pan Jan „*de Leczh*“, zmiňovaný k l. 1376 a 1377, seděl na Licku,²¹¹ další zprávy však už k této osadě vztáhnout lze. K r. 1378 městská kniha zmiňuje odprodej tamní dědiny, potvrzený na soudě konaném v Licku rychtářem.²¹² Majetky v Licku drželi okolo r. 1380 i bratři Ondřej a Zikmund Strausové, i když nikoli jejich bratr Václav,²¹³ stejně jako Francz Marsteller, který je prodal kolínskému radnímu Václavovi ze Tří Dvorů,²¹⁴ či Václav Figulus.²¹⁵ K r. 1390 je zmiňován jeho prodej Kateřinou, vdovou po Janu „Pleybshie“, vyšehradskému proboštovi Václavovi²¹⁶ a r. 1402 se zase uvádí, že se jej vzdala Barbora, žena po

²⁰⁹ A. PROFOUS, *Místní jména 2*, s. 606.

²¹⁰ *Ibidem* uvádí k r. 1373 „... curia vacua et desolata in Liczk cum rubeto trans pontem eundo versus Albeam.“

²¹¹ KMK, fol. 2: „*Nicol Scheczil duxit ex iussione juratorum de pleno consilio Pragam (?) LXIX sexagenas gr. de quibus pagavit dominum Hanconem Regni Boemie Notarium camere LVIII sexagenas et dedit Peschikoni et Stankoni fratribus sex sexagenas gr. domino Johanni de Leczh militi V sexagenas Nicolaus Pecherer tunc magister civium Jesko Wamhofer cum ceteris juratis testantur Actum post Elizabeth Anno LXXXVI.*“; KMK, fol. 8: „*Census civitatis annuus quem jurati civitatis solvere tenentur: Primo domino Johanni de Leczh XX sexagenas census anni.*“

²¹² KMK, fol. 22: „*Hainczman Memynslik emit hereditatem Ditlini Halpworst cum suis pertinenciis et emptam suscepit de manu judicis in judicio actuato sitam in Liczk eodem iure sicut habuit et possedit. Actum in pleno consilio Henslinus Weinandi Henslinus Babenstain Peter Cunradi jurati testantur ante festum sancti Bartholomei.*“

²¹³ KMK, fol. 54: „*Wenczesslaus Straus percepit LX sexagenas gr. ab Andree et Sigismundo fratribus de porporcione sua hereditaria Ita quod in hereditate dicta Liczk que Henrici Straus fuisse dinoscitur nichil habet porcionis sine omnium ac heredum suorum impetitione in futurum iuxta ordinationem factam per arbitros judicis nostri et Ludlini ex parte Andree et Sigismundi et Petri Peintor et Franczkoni Seczhory ex parte Wenczesslay Straus Idem fassi arbitri in pleno consilio Henslinus Pleybshy magister iuratorum Nicolaus Pecherer cum ceteris juratis testantur Actum ut supra.*“

²¹⁴ KMK, fol. 322 k 1392: „*Francz Marsteller emit hereditatem suam in Liczk apud Wenczl de Tribus Curiis et emptum suscepit de manu judicis in judicio actuato. Actum ut supra.*“

²¹⁵ KMK, fol. 400 k 1393–1397: „*Laneus unus agrorum in Lick apropiatur Wenceslao Figuli iure civili in vigilia sancte Barbare.*“

²¹⁶ KMK, fol. 285 k 1390: „*Katherina relicta Johannis Pleybshie resignavit omnia eius bona mobilia et inmobilia venerabili domino Wenczl decano wischingadensi domum et curiam in Liczk cum pleno posse faciendi et dimittendi Francz Weyspruch Mathias Czikker Cunczlinus Pecherer in presentia judicis testantur Actum in vigilia ... (?) virginis gloriose.*“

Václavu Smalczovi.²¹⁷ Oba záznamy o zpustnutí dvora nikde nehovoří. Rovněž další záznamy městské knihy ukazují značnou propojenost Licka s kolínským městským prostředím, aniž by se zmiňovaly o úpadku tamního dvora. Pavel Resler pak z Licka zřejmě jen pocházel.²¹⁸

Již jsme zjistili, že Novou Ves klášter získal r. 1290. Znovu o ní slyšíme k r. 1302, kdy sedlecký opat Heidenreich prodal rytíři Wolmerovi 1 ½ lánu u Nové Vsi na břehu Labe.²¹⁹ Další zmínku nalezneme až k r. 1364 – tehdy si na ni klášter půjčil 80 kop u provinciála dominikánů Jana z Voloduchu a slíbil mu platit po 16 kopách platu.²²⁰ Znovu si konvent na Novou Ves vypůjčil r. 1390 od kutnohorského měšťana Václava Willmanna 300 kop proti 30 kopám platu z Týnce,²²¹ aby k nim o čtyři léta později přidal dalších 200 kop dluhu proti 20 kopám platu.²²² Dalších 140 kop ještě klášter na Novou Ves upsal někdy mezi r. 1394 a r. 1409, kdy jej 28. května 1409 Elwilu Raynelovi přiznal právě nastoupivší opat Nemoj.²²³

Zastaveno bylo rovněž Hradištko, a to zřejmě r. 1366.²²⁴ Mnoho toho ovšem o něm nevíme. Až pozdější listina z r. 1501 jej opět uvádí do vztahu se sedleckým klášterem – tehdy se ovšem jako její majitel jmenuje král Vladislav II., který konventu jen přiznává plat 100 kop upsaných na Kolíně a na Hradištku.²²⁵ Námi sledovaného Hradištko se přitom zřejmě netýká zmínka v listině Karla IV. z r. 1345, kde se jmenuje mezi příslušenstvím poděbradského hradu.²²⁶ Zde jmenovanou

---

²¹⁷ AČ 26, s. 412 z rkp. 996 k 1402: „*Barbara, Wenceslai Smalcz conthoralis legitima, resignavit – marito suo omnia bona sua, et notanter iura sua – in curia dicta Liczk et in curia, que adiacet civitati Coloniensi immediate, nec non in domo, que in ipsa civitate est situata.*“

²¹⁸ KMK, fol. 468 k 1394–1397: „*Isti sunt acquirerunt jus civitatis Pabel Resler de Letz.*“

²¹⁹ RBM II, č. 1911, s. 822 z 12. 3. 1302. K. CHARVÁTOVÁ, *Středověké dvory*, s. 38 připouští, že ve vsi mohl stát klášterní dvůr.

²²⁰ *Archiv pražské Metropolitní kapituly I*, č. 355, s. 103. Srov. J. ČELAKOVSKÝ – V. VOJTÍŠEK, *Klášter sedlecký*, s. 31 k 22. 6. 1364.

²²¹ AČ 2, č. 447, s. 204. Srov. J. ČELAKOVSKÝ – V. VOJTÍŠEK, *Klášter sedlecký*, s. 32.

²²² AČ 2, č. 448, s. 204.

²²³ RBMV V. 1. 2, č. 965 s. 148–149.

²²⁴ Tak Jaroslav ČECHURA, *Dvě studie k sociálně ekonomickému vývoji klášternímu velkostatku v předhusitských Čechách*. Praha 1989 (= SNM A 42, 1988, s. 7–72), s. 25.

²²⁵ *Listiny kláštera sedleckého a skalického z let 1357–1541*, AČ 14, Josef Kalousek (ed.), Praha 1895, s. 380–436, č. 21, s. 419–420: 31. ledna 1501.

²²⁶ RBM IV, č. 1602, s. 639: „*Sytomir, Dobrzchow, Petzek, Chrast, Welen, Satzka, Hradisco, Pyest, Zwyerzinetz, Zdebuditz, Polawetz, Cluk, Zokolniczy, Ossek, Sboschie, Poydibrad, Kutech, Patek, Chotiewitz, Ztrzyetzkowa, Wietostrzasch, curia Babin et Noua Curia cum omnibus metis.*“

ves musíme spíše ztotožnit s Kaninou na Mělnicku,²²⁷ v němž ostatně král držel i patronát.²²⁸

Rovněž mlýny v Kravarech a v Hrobu spolu s vesnicemi Chorusice a Církvíce se staly předmětem zástav: 7. ledna 1407 totiž – alespoň podle pozdější konfirmace – sedlecký opat Petr vyznal, že si na ně u Mistra Albíka půjčil 130 kop gr. proti 13 kopám platu.²²⁹ Otázkou je, zda si sedlečtí opati na klavarský mlýn půjčovali již dříve. Zlomek kolínské městské knihy k r. 1360 zmiňuje, že na třech místech v Klavarech a na jednom z tamních lánů vázl plat 4 kop, který si Henslin Ratimirův nechal pro sebe a své dědice pojistit před purkmistrem Petrem Cropfem.²³⁰ Henslin ostatně jen o dva roky později získal zástavu na mlýn v Hrobech a také na dva další, které nejsou blíže jmenovány, a to ve výši 120 kop gr. proti 12 kopám gr. platu.²³¹

Vhled do vnitřních poměrů dovolují dva prameny, z nichž jeden je ovšem poměrně pozdní. R. 1454 sepsaný soupis církevních statků totiž mj. rozepisuje vsi, které původně držel sedlecký a strahovský klášter, jež se však v průběhu husitské revoluce a po jejím skončení dostaly do rukou světského panstva. V tomto případě zmiňuje kravařského mlynáře, který má za mlýn a loviště na Labi platit po 4 kopách gr.²³² Týž soupis také zmiňuje povinnosti osedlých v Chrášťanech a Břežanech, avšak není možné odlišit od sebe Břežany, patřící původně Strahovu, a Břežany v majetku Sedlce.²³³

Naopak raným svědectvím, avšak mnoho nevypovídajícím o rozsahu povinností vůči klášteru, je listina z r. 1315 na vsi Mnichovice a Brankovice, která zmiňuje jednak rozlohu dědin v obou vsích 13 ½ lánu, jednak výše platu 32 gr. a dvou

²²⁷ PD, s. 82: „... Kanyna sive Hradystko“. Viz též LC III–IV, s. 221.

²²⁸ LC VII, s. 98 k 1413 a LC VII, s. 109 k 1414. LC III–IV, s. 221 k 1390 ovšem jako patrony uvádí německé rytíře.

²²⁹ RBMV V/1. 2, č. 927, s. 134; J. ČELAKOVSKÝ – V. VOJTÍŠEK, *Klášter sedlecký*, s. 32.

²³⁰ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem*, in: Idem, *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953, s. 86–115, 111: „*Quatuor sexagenas, in quibus Henslinus Ratimiri tenetur Henslino de Bertoldorf (u Liberce), que conscripte sunt super tribus ortis suis in Creweren et super laneo ibidem, ut in privilegio super hoc confecto continetur expressum; dictus Henslinus disposuit coniugi sue et pueris suis et nulli alteri coram Petro Cropf, pro tunc magistro civium coram Henslino Hel[mbrecht et] coram Friscone dicto sumer. Act. [anno domini MoCCCo]LXmo quinto proximo die post M*“.

²³¹ RBM VII, č. 1312, s. 794.

²³² *Popis odcizených statků duchovenstva*, s. 368–379, 374: „*It. Kravařích mlynář, a ten platí ročnieho úroka 4 k. gr. i s lovištmi na Labi, stupuje kněz Bedřich s tiem mlýnem.*“

²³³ *Popis odcizených statků duchovenstva*, s. 372–374: „*Ves Břežany. It. 3 člověky, platie úroka ročnieho 8 k. 40 gr. It. v Břežanech 5 člověkov, a ti platí ročnieho úroka 11 k. gr. a 1 k. gr. 50 gr. ženných. It. v Chrášťanech 4 člověky, a ti platie ročnieho úroka 9 k. 27 gr. 4 ½ k. 13 vajec, 21 kur.*“

slepíc, odváděných o letnicích a na sv. Martina.²³⁴ Výše platu je zřejmě uvedena za celou zmiňovanou ves, srovnáme-li ji však např. s údaji strahovského urbáře, odpovídá spíše platům za lán.²³⁵

Na rozdíl od poměrně koncentrovaného strahovského majetku s církevním centrem v Ovčárech byly državy kláštera v Sedlci v okolí Kolína církevně spravovány hned ze dvou farností – kostel stál jak v Mnichovicích, tak v Nové Vsi. Mnichovický kostel sv. Víta byl zřejmě vystavěn okolo r. 1340,²³⁶ nejstarší zmínku o tamní farnosti máme ovšem až k r. 1354, kdy se připomíná kněz Mikuláš, jenž směnil svou faru v Záboří s knězem Blažejem.²³⁷ Rovněž kostel sv. Václava v Nové Vsi měl být původně gotický, ze 14. století.²³⁸

Název	První zmínka / majitel	Zastaveno v kopách gr.	Ztráta
Klavary	1289 / Hynek z Dubé	Ante 1407 / 130	
Nová Ves	1290 / Hynek z Dubé	1364 / 80 1390 / 300 1394 / 200 ante 1409 / 140	
Radhostice / Hradištko (?)	1290 / Hynek z Dubé	1366 / (?)	
Brankovice	1315 / Konrád a Friedrich, pražští měšťané	x	Údajně prodáno c. 1348; r. 1410 opět za 130 kop
Mnichovice	1315 / Konrád a Friedrich, pražští měšťané	x	
Licko	1359 / Sedlec (?)	1359 / (?)	

²³⁴ S. PETR, *Vztahy Kolína*, s. 9: „... quod predictus Genlinus et quilibet sociorum suorum sive heredes seu successores, singulis annis in festo Penthecostes XXXII gr. vel mediam marcam puri argenti et duos pullos (S. P. škrtnuto) Pragensis ponderis et duos pullos in festo sancti Martini similiter XXXII gr. vel mediam marcam puri argenti et duos pullos dabunt census nomine et exsolvent“.

²³⁵ Srov. tabulka na s. 42.

²³⁶ Tvrdí to alespoň *Umělecké památky Čech 2*, s. 88.

²³⁷ LC I/1, s. 54.

²³⁸ *Umělecké památky Čech 2*, s. 484. Srov. SA I, č. 162, s. 103, kde r. 1374 pražský zlatník Štěpán vyznal, že mu byl zcizen v novoveském kostele kalich.

Drobnější enklávy klášterů Mnichovo Hradiště a Opatovice

Sány, Oškobrh a Badry

Sány spolu s Oškobrhem a Badry patřily na sklonku 14. století do majetku mnichovohradištského kláštera. O raných dějinách kláštera Hradiště toho však bohužel víme velmi málo. Josef Vítězslav Šimák počátky kláštera spojuje s r. 1144/1145 a výše uvedené vesnice spolu s Havranskem považuje za původní věno kláštera, k němuž do sklonku 14. století přibyly Lhota a Podbřeží.²³⁹ To není s ohledem na listinu pro svatojiřský klášter z r. 1233 příliš pravděpodobné, neboť zde ještě hrad vystupuje jako centrum určitého okrsku.²⁴⁰ I papežská listina z 13. října 1337 zmiňuje v souvislosti se sporem o patronát k havraňskému kostelu nikoli mnichovohradištský klášter, ale Gerharda ze „*Sabicrucz*“ a Ješka z Havraně, respektive Štěpána z Hrušovan.²⁴¹

Rovněž tak případ Badrů, na jejichž území archeologické prameny dokládají raně středověké osídlení,²⁴² není tak zcela jasný: dvě listiny je totiž zmiňují jako majetek vyšehradské kapituly. První z nich je nedatovaná, navíc se jedná o falzum, jehož vznik je editorem datován nejpozději do poloviny 12. století.²⁴³ Druhé privilegium rovněž ve prospěch Vyšehradu je pravé a bylo vystaveno r. 1222.²⁴⁴ Obě se shodují v tom, že v Badrech sídlili čtyři vinaři, které falzum dokonce jednotlivě vyjmenovává. Pravá listina k tomu dodatečně uvádí i výměru 7 mansů, na nichž hospodařili. Jakým způsobem Badry přešly do držení mnichovohradištského konventu, jak to dosvědčují pozdější texty, nelze bohužel blíže určit. Znovu totiž o Badrech čteme až s počátkem 15. století, kdy již konvent tamní dvůr a tvrz spolu s vesnicemi Lhotou a Podbřežím ztrácí ve prospěch bratří Přibíka a Čeňka z Obě-

²³⁹ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Dějinné paměti okresu Mnichovohradištského I*, Praha 1917, s. 24, 99.

²⁴⁰ CDB III, č. 40, s. 39. Srov také falzum poloviny 13. století CDB II, č. 378, s. 422.

²⁴¹ RBM IV, č. 480, s. 194 z 13.10.1337.

²⁴² Jarmila PRINCOVÁ-JUSTOVÁ, *Sídliště ze 7. až počátku 9. století v poloze „Staré Badry“ u Opatovic, okr. Nymburk*. PA 95, 2004, s. 107–174; Jan HELICH, *Kostrový hrob prvokřesťanský z Oškobrhu u Poděbrad*, PA 36, 1928, s. 103–104.

²⁴³ CDB I, č. 387, s. 375: „*Badreh de vinitoribus, quorum nomina sunt ista: Radon, Nuzek, Csascsa, Lubgozt*“. Názor na dataci listiny, alespoň pokud se týče jejího obsahu, v zásadě sdílí i novější bádání. Srov. Jiřina PSÍKOVÁ, *Příspěvky k diplomacie vyšehradských listin 12. století*, Archivum Trebonense 2, 1973, s. 1–43; 19, 28, Rostislav NOVÝ, *Diplomatické poznámky k donačním listinám českých klášterů a kapitul do konce 12. století*, SMP 2, 1991, s. 125–146, 133–136.

²⁴⁴ CDB II, č. 229, s. 216: „*Badreh de terra VII manses cum vinitoribus IIII°*.“

dovic. Transakci potvrzuje nejenom zápis v královských registrech,²⁴⁵ avšak také registra z r. 1454, jež zmiňují, že se Jan Čelák pokusil prokázat svůj nárok na Badry a argumentoval listem Jana Badrského z Obědovic, který vyznal, že dvůr Badry a ves Lhotu koupili jeho otec a strýc od hradištského opata Jana.²⁴⁶ Otázkou ovšem je, zda se nejednalo spíše o doživotní zástavu, neboť konfirmace krále Václava tvrdí, že bratři majetky koupili „do života“.²⁴⁷

Nejstarší bezpečné doklady, o tom, že mnichovohradištský klášter vlastnil Sány, se rovněž dochovaly až ze 14. století. Pocházejí paradoxně z listiny, jíž Karel IV. ještě jako markrabě potvrdil doživotní zástavu Sán ve prospěch B[ohunka] z Dolan a jeho paní Anky.²⁴⁸ Listina není datována a dochovala se bohužel jen prostřednictvím formulářové sbírky *Summa Gebhardi*. Nicméně autenticitu jejího sdělení nepřímo potvrzuje jiná, pravá listina z 18. listopadu 1353, jíž se pražský kanovník Štěpán za 200 hř. zavazuje k platu 20 hř. ve prospěch kutnohorského měšťana Zeydlna. Mezi svědky totiž figuruje i Bohunko ze Sán a z Dolan.²⁴⁹ Předmětem prodeje, zmíněného ve formuláři, však zřejmě nebyl patronát tamní fary, neboť k r. 1357 se jako prezentátor uvádí stále opat.²⁵⁰ Nelze ovšem vyloučit, že Bohunko i jeho paní před r. 1357 zemřeli a zástava váznoucí na patronátu by tak připadla zpět klášteru.

Sány byly zastaveny i na počátku 15. století, jak víme z královské konfirmace z 3. března 1413. Zde se tvrdí, že klášter doživotně postoupil 70 kop gr. ročního platu se dvěma dvory a poplužními ve vsích Srbce (4 km S od Libice) a Sány Stranišovi z Kopydlna a jeho synu Janovi.²⁵¹

Vlastníky Oškobrhu prameny sice přímo neuvádí, avšak patronát tamního kostela držel mnichovohradištský konvent zcela určitě nejpozději v průběhu druhé

²⁴⁵ ZbR č. 483, s. 73 k r. 1403 nebo 1405.

²⁴⁶ *Registra zapiskův královských i obecných roku 1454*, AČ 2, František Palacký (ed.), Praha 1842, s. 444–481, č. 485, s. 444: „Jan Čelák okázal list jemu svědčící od Jana Badrského z Obidovic na dvuor Badry a ves Lhotu s platem, kterouž otec jeho a strýc koupili u kněze Jana opata a konventa kláštera Hradišc; ale toho listu téhož opata neokázali.“

²⁴⁷ ZbR č. 483, s. 73.

²⁴⁸ *Summa Gebhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (ca. 1336–1345)*, Ferdinand Tadra (ed.), AfÖG 63, 1882, 306–594, č. 49, s. 371.

²⁴⁹ RBM V, č. 1695, s. 753 k 18. 11. 1353. Viz také *Zprávy o statcích venkovských z archivu města Prahy, L-Z*, AČ 28, Josef Teige (ed.), Praha 1912, s. 385–386.

²⁵⁰ LC I/1, s. 18 ke 4. 10. 1357. K zajištění fary viz PD, s. 50.

²⁵¹ *Archiv pražské Metropolitní kapituly I*, č. 857, s. 240.

poloviny 14. století.²⁵² Archeologický výzkum provedený Ladislavem Hrdličkou a Miroslavem Richterem, zejména pak v místě kostela, ukazuje spíše na koloni-
zační staří tamního venkovského osídlení.²⁵³ Pokud zapisovatel nezaměnil patrony,
vypadá to, že před r. 1414 klášter tamní patronát směnil s patrony kostela na Před-
hradí.²⁵⁴

Kláštevní urbář z předhusitské doby se bohužel zachoval pouze v rozsáhlém
zlomku, jenž námi sledované lokality nezahrnuje. Není tudíž možné podrobněji
prozkoumat vnitřní majetkovou strukturu těchto vesnic, ani zatížení jejich oby-
vatelstva. Na vazby mezi mnichovohradištskou enklávou a Kolínem lze usuzovat
z několika zápisů v kolínském městské knize k r. 1393, jež nepřímou zmiňuje pří-
buzenství mezi Henslinem Hauptmanovým a Václavem z Badrů,²⁵⁵ respektive
porůznu jmenují měšťana Švacha ze Sán.²⁵⁶

²⁵² LC I/1, s. 18 ke 4. 10. 1357; Ibidem, s. 166 k 22. 12. 1366; LC II, s. 10 k 17. 9. 1369; LC III–IV,
s. 43 k 26. 10. 1375; LC III–IV, s. 166 k 6.–7. 6. 1385; LC III–IV, s. 198 k 27. 2. 1388; LC V,
s. 291 k 25. 9. 1397; LC VI, s. 58 k 9. 12. 1401; LC VI, s. 112–113 k 5. 3. 1404. K zajištění fary viz
PD, s. 85–86. Srov. užitečný přehled Vladimír WOLF, *K významu Oškobrhu v dějinách Poděbradska*,
Středočeský sborník historický 10, 1975, s. 255–266, 255–257.

²⁵³ Ladislav HRDLIČKA, – Miroslav RICHTER, *Slovanské a středověké osídlení Oškobrhu*, s. 111–184.

²⁵⁴ LC VII, s. 105 k 16. 2. 1414.

²⁵⁵ KMK, fol. 357 z r. 1393: „*Curia et hereditas Henslini Haupman in Michowicz apropiantur Wence-
zslao Hamer iure civili et pro liberatione huius hereditatis promisit idem Haupman et Lorencz filius
fratris sui et Wenczesslaus de Badrsch secundum ius nostre civitatis Actum in pleno consilio in vigilia sancti
Thome apostoli Anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo 3°.*“

²⁵⁶ KMK, fol. 344 z r. 1393: „*Anna relicta Petri de Lubanicz resignavit Swachoni marito eius de Zan
domum suam in civitate nostra sitam et omnia bona sua mobilia et immobilia ubique habita vel comperta
ad faciendum et dimittendum cum eisdem prout eius placuerit voluntati Wenczlaus Tramplur juratus testatur
Actum quarta feria post Otmaro anno XCIII.*“ KMK, fol. 353 z r. 1393: „*Braseatorium Marquardi
appropriatur Swachoni de Zan iure civili et suis heredibus Actum in pleno consilio sexta feria post festum
visitationis sancte Marie anno quo supra et pro liberatione promisit rector iure scole (!) civili et frater ipsius
Marquardus et idem Swacho tenetur dare in festo nativitatatis VII sexagenas et in festo Petri et Pauli XX
sexagenas si non dederit tunc II sexagenas anni census idem Swacho Marquardo in bonis suis certificabit.
Idem Swacho de San persoluit in dictis XX sexagen. X sexagenas que debent de falcori (?). Actum coram
Benedicto jurato anno XCV feria VI Quattuortemporum. Marg: Omnes pecunie sunt solute h (?) Wolfel
juratus testatur.*“ KMK, fol. 385 z r. 1394/1398?: „*Heschel de Tribus Curiis tenetur Wenczslao Hamer
de hereditate sua aput ipsum in Michowicz comparata et empta XXV sexagenas gr cum domo sua et cum
braseatorio suo solvere super festum nativitatatis Christi proxime nunc venturo indilate aut solvet eandem
pecuniam quam idem Wenczslaus pro integritate est astructus et alias XXVsexagenas gr idem Heschel vel
sui heredes solvere tenetur super proximum festum nativitatatis Christi per unum annum deinde statim
secuto et XII sexagenas gr super proximum carnispr... (?) deinde statim secuturo item ad hec idem Heschlinus
et sui heredes ipsi Wenczslao Hamer et suis heredibus I sexagenam anni census censuare debet usque redi-
mere potest testatur Benedictus et Jax Bressalwer iuratus in die sancti Galli (Illam sexagenam census tenetur
prefatus Heschlinus super domo et braseatorio suo solvere singulis annis ad festum nativitatatis Christi simul*

Žehuň

Žehuň se v pramenech objevuje poměrně záhy: *Hradištsko-opatovické letopisy* totiž k r. 1137 zmiňují svěcení tamního kostela.²⁵⁷ Spolu s pozdějšími zprávami se lze snad domnívat, že klášter měl již tehdy ve vesnici nějaké majetky, nebo že ji dokonce vlastnil celou. Jistotu však nemáme, žádné přímé svědectví v tomto směru neexistuje.²⁵⁸ Jen jediný záznam v konfirmačních knihách k r. 1361 udává jako patrona tamní fary opatovický klášter,²⁵⁹ další záznam z r. 1380 však v této souvislosti zmiňuje Heřmana z Choustníka.²⁶⁰ Zřejmě souvisí se slabší ekonomickou kondicí kláštera, jenž si musel dopomáhat k hotovým penězům odprodeji svého majetku – jasným svědectvím je zde svolení Karla IV. k prodeji některých majetků z 24. 1. 1372, jež mezi jinými zmiňuje i mlýn u vsi Žehuně v kouřimském kraji.²⁶¹ Jen o tři roky později uvádí, že patronát drží bratři Ctibor a Jan ze Že-

---

et semel prefato Wencesslao Hamer et suis heredibus Swacho de Zan iuratus testatur Actum XCVIII) Marg: Dominus Wenceslaus Hamer resignavit coram pleno consilio eandem sexagenam census Henrico et Mathie Czyger provisoribus Cladoneris omni eo iure auo ipso habuit et tenuit et possedit Swacho magister iuratorum testatur Actum feria IIII post iudicatis.“ KMK, fol. 468: 1394–1397: „Isti sunt acquirerunt jus civitatis Peschico de San.“ KMK, fol. 524 z 1397: „Laurentius Rotmayer et Swacho de San et Bernhart Melczer tenentur pro Georgio Melczer super omnia bona mobilia et immobilia I sexagenam gr denarum pragensium annui census natis Kachenne, Margarethe, Jacobo et Petro prefati Johannis pellificis censuando ad terminos predictos I sex. ad festum sancti Georgii et iterum I sex. dicti census ad festum sancti Galli iure ordine et condicionibus prenotatis cum X sexagenis exsolvendo promittit quod iamdictus Georgius Swachonem et Bernhardum cum omnibus bonis suis a tali fideiussoria indempniter disbrigare idem Laurentius Rotmayer magister iuratorum testatur Actum die anno ubi supra.“ KMK, fol. 527 z r. 1397: „Petrus Pader et Hanus Spiczmagl de Montibus Jene (?) gener Nempczinisse et Mathei carnifex tenentur super omnia eorum bona mobilia et immobilia ubique habita et comparata pro lana Sezemowy de Jezerzan manu coniuncta insolidum LXXVII sexagenas fr denarum pragensium solvere XX sexagenas super festo Michaelis ad octo dies post hunc (?) et residuum videlicet LVII sexagenas ad festum nativitatis domini proxime nunc venturo et idem Sezema tenentur ulterius eandem pecuniam nobili viro domino Boczkoni de Podyebrad integraliter solvere et pagare cum dilatatione proculmota Swacho de Zan et Conradus Hennfelt iurati testantur Actum anno XCVII feria secunda post cantate.“ KMK, fol. 573 z l. 1398/1399 (?): „Jursiko et Bartak fratres filii Wamczkonis Mudri de Sendrasicz ex parte tuicionis sue provisionis bonorum que ad ipsos a portione hereditaria dinoscitur devoluta pronunciaverunt Swachonem de San concivem nostrum liberum et solutum et eum de cetero non velle impetere aut ipsius bona aut heredes ipsius ratione dicte tuicionis perpetue infuturum Jaxo Breslaver iuratus testatur Actum anno die quibus ut supra.“

²⁵⁷ *Annales Gradicenses et Opatovicenses*, Georg Waitz (ed.), MGH SS 17, Hannover 1861, s. 644–653, 650: „Eodem anno dedicata est ecclesia in Segun.“ (Srov. FRB II, Josef Emler (ed.), Praha 1875, s. 396.)

²⁵⁸ Objevuje se sice jméno Aleše z Korců, ovšem bez udání pramene.

²⁵⁹ LC I/1, s. 157 k 16. 7. 1361.

²⁶⁰ LC III–IV, s. 128 k 2. 7. 1380.

²⁶¹ LE I, č. 201, s. 97 k 24. 1. 1372: „... in districtu Gurimensi... molendinum sub villa Zhehun a quibusdam nostri Boëmie vasallis... comparaverunt“.

huně.²⁶² V rukou této rodiny právo prezentace zřejmě zůstalo pouze do r. 1393, kdy konfirmační knihy jako patrona zmiňují rytíře Ctibora řeč. Liška ze Semína, vazala Sirotky a vdovu Semu,²⁶³ neboť již r. 1395 tamního faráře ustanovil Jan ze Semína,²⁶⁴ zřejmě totožný s „clientem Syrotkem“, zmíněným k r. 1393, a Janem řeč. Syrotek, uváděným k r. 1404,²⁶⁵ který rovněž vystupuje jako poručník Markvarda z „Chigicz“.²⁶⁶

Někdy na počátku 15. století zřejmě Žehuň s tamní tvrzí držel Nácek z Korče. Dozvídáme se o tom alespoň z deskového zápisu, který rovněž zmiňuje značný dluh ve výši 2 700 kop gr. vůči Matěji řeč. Jas ze Studeňan a Alšovi z Červené Vsi, vázající na majetku, který po něm zdědil r. 1415 jeho syn Aleš, na vsích Větší a Menší Korčice, Korytnice, Biskupice, Bělušice, Rokytné, Mladostov, Kukovina, Žehuň, Vyskeř a Horký.²⁶⁷ (V přibližném popisu těchto majetků se v Žehuni uvádí tvrz a dvůr s poplatnými.²⁶⁸) Aleš měl slíbit, že pokud nebude schopen dluh splácet, mají mít oba jeho věřitelé právo uvázat se v jeho statky. I když byli oba věřitelé nejprve v majetek uvedeni – kromě zmiňovaných majetků připomíná i patronátní právo k žehuňskému a vyskeřskému kostelu,²⁶⁹ nakonec vše dopadlo jinak – prodlužený majetek o hodnotě 100 kop gr. spadl na krále jako odúmrtí a byl následně r. 1417 udělen Prockovi z Habrovan a Janu Němčickému z Němčic.²⁷⁰

Polní Chrčice

Chudá pramenná svědectví provázejí také Polní Chrčice. Víme, že před r. 1361 drželi ves zderazští Božehrobci, kteří ji toho roku proti 135 kopám doživotně zastavili kostomlatskému faráři Martinovi.²⁷¹ Vítek z Chrčic, jehož zmiňují městské knihy, zřejmě z této vsi jen pocházel.²⁷²

²⁶² LC III–IV, s. 158 z 18. září 1383.

²⁶³ LC V, s. 171–172 k 3. 10. 1393.

²⁶⁴ Ibidem, s. 230 k 6. 9. 1395.

²⁶⁵ LC VI, s. 126 k 21. 8. 1404.

²⁶⁶ Ibidem, s. 168 k 17. 12. 1405.

²⁶⁷ AČ 36, č. 16, s. 681.

²⁶⁸ Ibidem: „... in Zehuny municione, curia arature, curiis rusticalibus cum censu“.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ Ibidem, č. 16, s. 682.

²⁷¹ *Archiv pražské Metropolitní kapituly I*, č. 338, s. 98.

²⁷² KMK, fol 33 k 1379: „*Petrus Link Ebruschius Sleichenukauf tenentur insolidum super omnia eorum bona mobilia et immobilia Witkoni de Corsticz VI sexagenas gr. et ad manus Francz de Seczhory solvere nativitatibus beate Marie proxime imparata pecunia indicte Haman Leymater juratus testatur Actum feria sexta ante Reminiscere.*“

From Libice to Kolín

The history of one region until the Hussite Movement
(Part I)

The author contemplates about the power structure of a fairly small territory delimited with Libice in the north, Kolín in the south, Pňov in the west and Ohař in the east during the pre-Hussite era using almost all available sources. The article specifically analyzes mutual relationships and ways of communication between individual people, institutions or branches of noble families. The study is not linked with a single method because the fact that the sources were very varied and fragmented required a flexible approach rather than methodical purity. Already the first part of this analysis showed that the monitored territory was an interconnected unit where large monastery demesnes blended with smaller possessions owned by local noblemen. They were connected not only through neighbourly links, but also due to the participation of noble families in important decisions of monastery leaders, or due to the involvement of gentry representatives in administration and protection of the demesnes. The attitude of serfs was determined, beside legal liabilities, also by the actual situation – a monastery could theoretically reject some serfs' claims, however, in reality it had to rely on their respect which was so difficult to enforce. These mutual relationships resulted from dynamic balance rather than from stiffly interpreted legal rules which were just a weapon in the hands of disputing parties. The relationship between the monastery and its subjects was also influenced by the presence of the nearby royal town – a potential market on one hand and an appeal court of justice on the other – but available sources make it possible to monitor only the situation in Strahov demesnes; as far as the convent of St. George and the Sedlec monastery are concerned, sources only enable us to monitor the effort of the town and its burghers to capture some monastery villages, Mnichovice and Brankovice, situated near the town.

Translated by Eva Vybíralová